

ARHIVOLOGIA CASELOR COMERCIALE MEDIEVALE EUROBALCANICE: PARADIGMA GREACĂ (SECOLELE XVII–XIX)*

Loredana DASCĂL

Arhivele Naționale, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași

Parcursul arhivelor reconstituibile drept ale caselor comerciale „grecești” este mai degrabă unul mistic decât revelator. Starea lor latentă, mai degrabă una de depozitare și conservare decât de valorificare¹, a cauzat deplângerea de către istoriografi a penuriei surselor (LAZĂR 2006: 13, 19–20, 29, 68, 348, 2008: 857–858, 2013: 5–6) și eventual a lăsat breșe în interpretările de sinteză (PETRESCU 2013). Teoretizarea problematicii lor avantajează însă competența abordare științifică a documentelor caselor comerciale – pornind de la operațiunile de prelucrare arhivistică a fondurilor, continuând cu descrierea categoriilor de arhivalii și a limbii de redacție și încheind cu elemente de rigoare a citării istoriografice –, iar demersul de întregire arhivologică este îndreptățit să formeze o viziune utilă deopotrivă asupra itinerarului existențial al protagoniștilor umanității antrenate în comerțul medieval de tranzit și asupra ramificațiilor dia-cronice ale activității lor scripturale, implicit ale activităților economice întreprinse de aceștia.

Emanații ale tradiției medievale europene timpurii – când rețelele economice ale marilor puteri comerciale cu mobilitate transnațională terestră și maritimă (Italia, Anglia, Germania, Franța și Olanda) au impulsivat formele de organizare de tip parteneriat –, firmele, societățile, casele de comerț și companiile comerciale sunt structuri create din percepția riscurilor negustoriei, având drept regulă primordială de coeziune familia (cf. LIMONA 1974), cu temeuriile ei sociale și emoționale (blazonul, marca, numele, ereditatea, încrederea, responsabilitatea). Dacă marile corporații străine din spațiul românesc se fondau, începând din secolul al XVII-lea, prin omogenizarea etnogeografică și culturală (limbă și religie) a imigranților – paradigmă ilustrată de companiile negustorilor „greci” din Sibiu (1636) și Brașov (1678), de aceea a armenilor din Gherla (1703), a evreilor de la Alba Iulia (1684), a bulgarilor de la Deva, iar în Banatul apropiat, la Timișoara, de compania sârbilor – o privire de ansamblu² asupra configurației rezervorului

* Această lucrare se datorează sprijinului financiar obținut prin proiectul „Sistem integrat de îmbunătățire a calității cercetării doctorale și postdoctorale din România și de promovare a rolului științei în societate”, POSDRU/159/1.5/S/133652, finanțat prin Fondul Social European, Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007–2013.

¹ Din înșuruirea consemnată *infra* în Anexa 1, puținele fonduri sau serii de manuscrise sporadic valorificate sunt cele care dispun de instrumente de informare științifică (LIMONA 1983–1987) și de inventare detaliate (fondul „Casa Comercială «Hagi Ianuș Consta Petru și Frații», manuscrisele Casei Comerciale „Hagi Ștefan I. Moscu”, „Casa Comercială «Costa Gica și Compania»” și „Casa Comercială «Anastase I. și Sterie I. Caramihu»”).

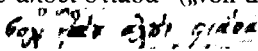
² V. *infra* Anexa 1, cu eșantioanele umane din rubricile protagoniștilor, ale rudelor și ale corespondenților, comisionarilor, agenților, intermediarilor și clienților.

uman al asocierilor realizate de casele comerciale reconstituibile grație arhivelor păstrate discern surprinșoarea la scară redusă a aceluiași criterii geoetnice și socioculturale, astfel încât transpare cu claritate o componentă exclusiv aromânească (despre „grecomanii” v. LIMONA 1960: 527), care chiar își mărturisește tribulațiile bilingvismului și ale hegemoniei (SANIC ACC „Costa Gica”: I/11, I/58, I/66, I/80³, I/89, I/109–110, I/112; cf. PETRESCU 2013: 24–25).

Suportul ferm de solidarizare culturală este uzul limbii grecești, mai exact al varietății lingvistice *romeica*, dovedită a fi mai mult decât o „greacă postbizantină”, și anume tocmai varianta clamată și cultivată până spre mijlocul secolului al XIX-lea de către emulii valorilor conceptului $\rho\omega\mu\eta\sigma\acute{o}\upsilon\nu\eta$ în arealul eurobalcanic – versiunea unei *lingua franca* impregnate încă de latinisme și deformate de imixtiunile idiomatiche ale conglomeratelor alofone puse în contact; astfel se explică sumedenia incontrollabilă a inserțiilor străine (italiene, turcești, românești, aromânești, germane, maghiare, franceze, rusești) din greaca documentelor – imposibil de decodificat numai cu auxiliile paleografice sau ale competenței lingvistice neogrecești (v. descrierea variantei în DASCĂL 2013). Diversitatea limbilor de redacție a manuscriselor caselor comerciale din arhivele românești – greacă, latină, germană, română, italiană, bulgară, maghiară etc. – denotă absența prohibițiilor și a impedimentelor în invocările juridice pentru condiții ținute liber în orice limbă sau alfabet în care negustorii s-ar fi simțit confortabil să se exprime (aspect aflat în distonanță cu majoritatea prescrierilor europene, care impuneau limitări lingvistice). Poliglosia arhivaliilor, neprivată defel de puterea probatorie, oglindește multilingvismul instituțiilor statale, al funcționarilor și chiar al martorilor chemați să confirme informații livrate într-un alt ambalaj decât cel autohton.

Documentele grecești înseriate în aceste fonduri – în bună parte doar „virtual” recompuse *infra* în Anexa 1, întrucât tipologia diferențiată a arhivaliilor a făcut posibilă în trecut separarea corespondenței de registrele specifice (percepute drept „manuscrite”) – au fost în proporție decisivă rezumate de arhivistul-paleograf Dumitru Limona (v. DASCĂL 2015). În baza fișelor elaborate de acesta – fișe cărora li se datorează, în afară de caracterul explicit și foarte detaliat, fluența antroponimică aromânească (altminteri forțat grecizată *passim*, din cauza preluării numelor în forma livrată de ambalajul limbii grecești) –, Natalia Trandafirescu a constituit un set de inventare, pe care l-a amplificat apoi prin propriile eforturi de descifrare paleografică și de prelucrare arhivistică (SANIC ACC: „Consta Petru și Frații”, cu excepția ms. 695). Pledoariile Nataliei Trandafirescu pentru categorisirea logică a arhivelor – care le-ar fi înlesnit și o denumire adecvată și, în consecință, le-ar fi sporit nivelul de comprehensivitate și ar fi dinamizat valorificarea lor științifică – au făcut obiectul unui articol polemic rămas, la fel ca prezumabilele demersuri instituționale, fără ecou (v. TRANDAFIRESCU 2000: 213⁴), ipostază conjuncturală ce a damnat fondurile respective la o conservare silențioasă, menținută de camuflarea lor sub denumiri eliptice caracteristice fondurilor personale și familiale.

Proprietatea privată – un concept imposibil de teoretizat și de luat în seamă în arhivistica de până în 1989, aflat încă în suspensie în metodologia și normativele curente –, generează anumite

³ Între alte valențe ale bilingvismului, scrisoarea (datată la Mețovo, 11 mai 1814) înregistrează și un mesaj transmis în aromână: „βολι ντάου ἀλουι στιάου” („voti dau alui stiaoa”: îi voi da lui steaua – posibil mesaj cifrat, adăugat la urări de sănătate).

⁴ „Deoarece în nenumărate rânduri s-au purtat discuții în legătură cu definirea acestor fonduri și încadrarea lor într-o categorie anume, vrem să precizăm... că, după aprecierea noastră, este bine să nu fie denumite nici «feudale»..., și nici *personale* (care au trăsături proprii în privința genului de arhivalii, a conținutului acestora, a ordonării, prelucrării și valorificării), ci fonduri de «instituții»... «case comerciale» (care de la sfârșitul secolului al XVIII-lea încep să fie prezentate ca «firme»), cu caracter particular, diferite esențial de cele dirijate de către stat, care aveau un statut juridic bine definit...”

tipologii documentare, al căror regim de tratament arhivistic se impune a fi adaptat profilului juridic al producătorului arhivei. Fondurile create de persoanele fizice și de cele juridice de drept privat sunt, în consecință, *a priori* arhive private, această anvergură cuprinzând acumulările de documente ale indivizilor ori ale grupurilor și comunităților restrânse ce nu au performat în forul public (persoane, familii, asociații, societăți, culte religioase, partide politice, organizații, fundații, entități economice). Înțelegerea contextului și a mecanismelor de legiferare a apariției și funcționării unor structuri economice cum sunt societățile comerciale medievale de pe întinderea eurobalcanică – în condițiile în care existența acestora precede cu mult perioada emiterii primelor coduri comerciale (începutul secolului al XIX-lea) – este esențială pentru prelucrarea arhivistic-istoriografică a documentelor acestora.

Statutul juridic al societăților comerciale din perioada medievală și a modernității timpurii a făcut în exegeza domeniului obiectul unor divergențe teoretice. Consolidat din tradiția normativă a dreptului roman, curentul de gândire ce configurează acest gen de entitate colectivă atribuindu-i o individualitate juridică aparte, care transcende responsabilitatea personală a asociaților, și-a menținut puterea de convingere și de valabilitate judiciară și a fost ulterior asumat de codurile și procedurile comerciale, în virtutea adevărului că: „aliud est corpus unius societatis, et aliud est quilibet socius ipsius societatis” (SCACCIA 1738: 76, § 450) și că „societățile comerciale sunt persoane morale, juridice, cari au un patrimoniu propriu, distinctu de acellea allu soților” (BOERESCU 1859: 48). Totodată, literatura confruntă subiectul și prin prisma doctrinei negării individualității juridice a acestei forme de organizare, ale cărei responsabilități și drepturi colective nu ar fi fost totuși altele decât cele proprii persoanelor implicate prin actul de contractare a asocierii; în acest mod, răspunderea legală ar fi fost deviată strict către membrii entității, devenind una particularizată și nu una comună (MARGHERI 1886: 209–212).

În funcție de cumulul de obligații patrimoniale ale fiecărui asociat se conturează (în CONDICA 1840: 6–13, BRĂILOIU 1858: 6–12, BOERESCU 1859: 51–84 etc.) și profilurile „morale” ale societăților⁵: 1. „tovăroșia în nume coprinzător” – adică în nume colectiv, contractată de două sau mai multe persoane, cu scopul declarat al negoțului „subt o firmă tovăroșască”, intitulată obligatoriu cu numele partenerilor de afaceri, solidari în toate acțiunile corporației; 2. „tovăroșia în comandită” – mixtă sau comanditară, compusă pe de o parte din asociați cu răspundere comună de plată („comanditi”, BOERESCU 1859: 67) și, pe de altă parte, din asociați deponenți de capitaluri („comanditari”, ibidem), intitulată cu nume ale membrilor din prima categorie; 3. „tovăroșia anonimă” – însumată dintr-o serie de capitaluri depuse de multiple „puteri individuale” unite, angajate doar prin cota de participare, și denumită după obiectul întreprinderii (cum este, de pildă, cazul „Companiei Negustorilor Greci din Sibiu”, sau al celei din Brașov și al celor similare); 4. „întovărășirile neguțătorești în împărțășire”, ori „asocierea în participație” – nepretându-se încadrării în zona reglementată a societăților propriu-zise, această ultimă formă de asociere se stabilește în baza „lucrărilor de negoț” restrânse și a condițiilor de învoială, poate fi confirmată juridic doar prin prezentarea corespondenței ori a registrelor și prin dovada cu martori, „nu are firmă socială, unu nume comunu, nici unu patrimoniu propriu, ori unu domiciliu allu seu”, fiind „ascunsă” și lăsată la liberul consimțământ, fie și numai verbal (BOERESCU 1859: 79–84). Devine așadar evident că, exceptând menționarea lor pasageră în documentele în flux continuu ale caselor comerciale, majoritatea rămasă aproape necunoscută a negustorilor care alcătuiau rețeaua vastă a comerțului de tranzit din ținuturile balcanice practicau astfel de înțelegeri elementare (i.e. 4), de presupus a fi stat la temelia primelor structuri

⁵ Cf. LAZĂR 2006: 172–184 – care exemplifică schema duală: asociații familiale (*fraterna, commenda* și mixte) vs. case comerciale – et NAZARE 2010: 59–63.

economice europene medievale, tradiția⁶ fiind în măsură să le explice durabilitatea dincolo de rațiunile legale.

Problema intitulării entităților economice medievale și timpurii moderne din spațiul euro-balcanic privește în mod direct recuperarea arhivologică a caselor comerciale „grecești” (*videlicet* aromânești) atestate documentar și istoriografic în țările române. Pentru societatea comercială creată „în nume colectiv”, BOERESCU 1859: 53–54 explică:

Această societate se prezintă publicului sub o firmă socială, care nu este altu, de cât numele societății, numele persoanei morale și juridice, care este distinctă de persoana soților. Această firmă este simbolul societății și-i constituie individualitatea. Subt acestu nume societatea își subscie angajamentele selle, subt dînsulu este citată în justiție și apare înaintea tribunalelor. Această firmă este formată din numele soților, sau a cîtor-va, mai adăogîndu-se și vorba, și Companie. Așa de sunt doui frați numai în societate, firma va fi numai *Petre frați*. De vor fi mai mulți alți soți, pe lîngă acesti doui frați, firma va fi: *Petre frați și Companie*. Oricare însă ar fi numele ce compunu firma, se cuvine tot'dauna ca aceste nume să fie alle unora din soți. Causa acestei măsuri se înțelege lesne. Firma societății face cunoscutu publicului valoarea societății și garanțiile ce ea prezintă. Fie-care membru din astă societate prezintă unu creditu personalu, o garanție pentru cei de allu treilea. A pune unu altu nume străinu în firma socială, este a înșela publiculu. Dacă chiar unulu din membri va muri sau se va retrage, numele seu, dacă figura în firmă, cată să se steargă. Dar legea nu cere ca toate numele soților să figureze în firmă; dacă aceste nume sunt prea multe, e destulu, cum am zisu, să se pună câte-va din elle, și să se adaogă vorba și *C^{mia}*. Să nu se confunde firma socială cu numele ce iau câte o dată aceste societăți în nume kolektivu, dupe natura exploatației sau dupe locul unde se află scaunulu societății; spre esemplu: *fabrica de postavu din Tîrgoviste*, ect. Aceasta constituie numirea societății, iar nu firma sa.

Noțiunea de *firmă* ea însăși este una fundamentală pentru definirea coeziunilor economice medievale și, implicit, pentru delimitarea arhivelor, pentru fondarea lor adecvată, contextualizată, apoi pentru o valorificare pertinentă (aici înțelegându-se și citarea riguroasă⁷). Actele caselor comerciale sunt abundent argumentative, dispunând de retorica ce alimentează valoarea probatorie în justiție și de suma indicilor necesare pentru a fortifica temeinicia afacerilor, credibilitatea și bunul renume al negustorilor. Ele sunt așadar prevăzute cu numeroase repere de identificare a participanților la acțiunile comerțului înfățișat: emitenți, destinatari, martori, intermediari, fiecare dintre aceștia uzând de semnăturile și de mărcile comerciale proprii, eventual invocându-le în referențiu lor pe cele ale altor agenți, comisionari, și clienți din aglomerarea umană mobilizată de comerțul de tranzit (v. *infra* Anexa 2). Prin urmare, există mijloace la îndemâna celor ce procesează sau cercetează asemenea arhive pentru a distinge și pune în relief cu toată exactitatea firmele medievale eurobalcanice din ținuturile românești, pornind

⁶ „Prezentarea” și „comunicarea” juridică a arhivelor comerciale – două noțiuni diferite în normativele fundamentale italo-franceze – și mărturia terților sunt, de altfel, modalitățile cele mai vechi de invocare de care a uzat jurisprudența medievală. Fidel legiferărilor italo-franceze, BOERESCU 1859: 40 operează distincția între „comunicarea registrelor” (la solicitarea judecătorului, registrele se pot oferi părții adverse pentru ca aceasta să le consulte integral, în cazurile de moștenire, „împărțeală între soți”/asociați și faliment) și „represintarea” (i.e. prezentarea), care este o comunicare punctuală, parțială, restrictivă.

⁷ Este totuși simptomatic ca parcurgerea inventarelor detaliate și a cataloagelor generos elaborate de către arhiviștii-paleografi să creeze, în lipsa deprinderilor paleografice, dependența de aceste instrumente, în dauna cercetării documentelor în sine; așa se face că lucrări care comentează insistent realitățile expuse în aceste evidențe arhivistice comportă lacune în zona bibliografică a indicării surselor, întrucât citarea inventarelor arhivistice – deși ele beneficiază de elemente de identificare numerică (numere de inventar, de volum, de file/pagini), de un autor sau mai mulți și, mai ales, de doze de contribuție științifică demne de *authorship* și *copyright* (așa cum sunt, de pildă, instrumentele realizate de D. Limona și N. Trandafirescu) – pare încă neverosimilă științific, conducând la anonimizarea unor grandioase strădanii ce trec cel mult drept colective și pur administrative.

de la premisa că „Firma este numele sub care comerciantul își exercită comerțul și pe care îl întrebuițează ca semnătură.” sau că, la fel, și „Comercianții, cari exercită comerțul în mod individual sunt obligați a întrebuița ca firmă propriul lor nume sau cel puțin numele de familie. Ei nu pot face firmei lor adăogiri cari ar indica raporturi sociale. Sunt, însă liberi a întrebuița adăogiri, cari servesc a determina mai deaproape persoana sau obiectul comerțului lor.” (CODUL TRANSILVANIA 1921: 3).

Justa atribuire a „numelui comercial” – it. *ditta/firma/ragione di commercio*, lat. *ratio/nomen mercatorum*, en. *firm/trade name*, fr. *raison/nom commercial* – a reprezentat o preocupare constantă a gânditorilor italieni ai domeniului în perioada medievală, fiind preluată ca atare de către comentatorii moderni, pentru a se stabili definitiv că *ditta* este „la denominazione col quale una casa commerciale od industriale si enuncia sul mercato”; prin excelență, ea identifică persoana fizică (unică) ori juridică (colectivă) ce obține drepturi și acceptă obligații în exercitarea comerțului (NUOVO CODICE 1895: 127). Este legitimată în același timp opțiunea moștenitorului unei afaceri pentru menținerea *dittei* părintești, ca un tribut de afecțiune și reverență, dar mai ales pentru ca schimbarea numelui să nu stârnească ezitări în rândurile clientelei și să fie astfel diminuat profitul⁸ (ibidem); la fel de oportună este alăturarea la numele individual a prenumelui tatălui ori chiar a denumirii activității (ibidem: 128), așa cum se poate remarca în circulația hrematonimelor ori antroponimelor „lipscanilor”, „brașovenilor”, „venețienilor”⁹ (v. *infra* Anexa 1). Adicția negustorimii „grecești” din arealul eurobalcanic față de aparatul normativ italian și de terminologia profesională vehiculată de acesta este reflectată – în afară de stocul aloglot considerabil suportat de limba greacă a documentelor și de mărturiile socioculturale și economice – chiar și de adoptarea cvasicurentă a denominativului „διττα” (SANIC ACC: „Stamu” XI/87, CNGS: *passim*), în paralel cu *φίρμα* sau *σπίτι*. Cu toate acestea, conceptul de „casă comercială” nu se vedește în documente a fi unul oficial statutar, ci negustorii, în discursul lor uzual, asumau generic această structură organizatorică prin raportarea la forma familială de ramificare și de împărțire a misiunilor, prin transferul de patrimoniu și delegările de atribuții. Totuși, componenta arhivologică esențială pentru reperarea momentului deschiderii/modificării/desființării/reînnoirii unei case comerciale sunt, în absența prețioaselor registre „secrete” și a sondării documentelor create de tribunalele comerciale, scrisorile-*circulare* (piese extrem de rare) care comunică astfel de evenimente; nucleul referențial al acestora este legat însă tot de numele firmei și de marca acreditată.

Metoda selectării unuia sau a două-trei nume exponențiale pentru profilul societății și a comasării celorlalte – în cazul componenței multiple – în sintagme hrematonimice (cel mai adesea abreviate și cu atât mai greu de descifrat) de tipul „et socii” („și Asociații”/„& Comp.”) este divulgată de comentarii practicilor negustorești medievale (cf. MARGHERI 1886: 264–265, nota

⁸ Proba cea mai grăitoare de prelungire nelimitată în timp a numelui de firmă conferit de întâiul fondator este aceea a Casei Comerciale „Hagi Constantin Pop”, al cărei nume i-a supraviețuit cu mult purtătorului său (d. la 18/30 octombrie 1808), confirmând credința că „...il fondatore della Ditta fosse morto, vive sempre di fronte al commercio nella casa commerciale che fu da lui fondata” (ibidem: 133; cf. DASCĂL 2013: 142). E important de reținut însă că „Arhiva Casei Comerciale Constantin Hagi Pop” este un fond incorect denumit astfel, întrucât această intitulare eronată rezultă din imprudența Bibliotecii Academiei Române de a reveni la denumirea anterioară preluării de către Serviciul Arhive Naționale Istorice Centrale a fondului „Companiei Negustorilor Greci din Sibiu” (denumirea fondului a fost motivat schimbată în 1989, printr-un referat meticolos argumentat de Natalia Trandafirescu: compoziția tematică a fondului – diplome și acte oficiale ale companiei, registrele și corespondența proestoșilor și ale unui șir nesfârșit de exponenți ai caselor comerciale ce gravitau în jurul companiei – oferă certitudinea autenticității producătorului/deținătorului real al acestei arhive; pentru istoricul CNGS v. DASCĂL 2013: 20–24).

⁹ Aici poate fi citat și cazul asimilării patronimice și al permanentizării obiectului negoțului de-a lungul generațiilor, cum s-a întâmplat în cazul casei lui Manicati Safranu, inițial profilat pe comercializarea șofranului (v. LIMONA 1957).

8). În lipsa elementului-cheie – *ditta/firma* – care permite extragerea numelor caselor comerciale și stabilirea corectă a denumirii arhivelor caselor comerciale, un auxiliu indispensabil îl furnizează *mărcile* (v. LUDLOW-JENKINS 1873). Însemne grafice figurative compuse din inițialele majuscule ale numelor negustorilor (totodată o prețioasă recuzită a statusului socioprofesional), mărcile sunt aplicate pe suprafața hârtiei prin impresiune sigilară, desenate sau caligrafiate, ori pur și simplu notate recurent în textul documentului de fiecare dată când se anunță expediții de mărfuri, amanete, sucuri, gropuri, saci, baloți și colete, la rândul lor identificabile în aglomerările de mărfuri prin aceeași procedură a marcării, fără riscul confuziilor (v. *infra* Anexa 2). Reconstituirea unei *ditta* prin dezvoltarea și interpretarea mărcilor este însă imposibilă fără procurarea universului de cunoaștere comun galeriilor umane mercantile, un univers ce poate fi însușit mai cu seamă prin asimilarea cantităților de arhivă exprimate în metri liniari¹⁰ și mai puțin prin cercetarea unor piese dispartate în căutarea traiectoriei unui anume negustor.

Fondurile documentare ale caselor, companiilor și asociațiilor comerciale din Evul Mediu românesc, inclusiv cele ale negustorilor care au practicat comerțul fără a se asocia, sunt așadar arhive private. Faptul că denumirea acestor entități economice vehiculează antroponime cu valoare hrematonimică le expune însă, odată cu pierderea din denumirea fondului a componentei ce indică numele unei entități comerciale – „...și/&/et Co./Comp./Compania”, „...și Asociația”, „...și Frații”, „...și Fiul/Fiii/Nepotul” – confuziei cu fondurile personale și familiale, grevate de același statut arhivologic-juridic privat și numite în chip asemănător: intitularea acestora reține exclusiv numele, prenumele și anii de viață ai persoanei, ori doar patronimele. Este ipostaza necorijată până de curând a fondurilor din Anexa 1 *infra*, cu mențiunea că – până la raportarea unanimității pentru soluția de reintegrare a „manuscriselor” în arhiva de proveniență și pentru crearea de fonduri distincte acolo unde oglindirea în registrele negustorești a activităților firmelor sau caselor de comerț este suficientă – unele recompuneri sunt și aici doar virtuale. Ignorarea aparatului normativ generator al acestor categorii de arhive – primul interesat de alcătuirea, de ținerea „regulată” la zi, de păstrarea actelor și a registrelor de afaceri, cu precădere de valoarea lor probatorie în justiție – poate produce (acolo unde timpul, termenul redus de conservare și ravagiile de tot felul nu au făcut-o deja) ocultarea informației istorice vehiculate. Ezitățile arhiviste manifestate în recunoașterea unicității, a integralității creatorului de documente, înzestrat, în plus, și cu imunitatea calităților sale private, au condus la dezmembrarea fondurilor și la „completarea” artificială a unor colecții în care arhivaliile adăugate își pierd forța de coeziune și relevanța dobândite prin exegeza epocii, un neajuns remediabil doar prin re-omogenizarea lor în arhive compacte ale caselor comerciale (cf. DASCĂL 2014). Fără această reparație arhivistică, frustrările cercetării vor celebra pentru totdeauna efectul „failure in the Archives” (cf. CELL).

Prelucrarea arhivistică facilitează scrutarea îndeaproape a fluxului progresiv al arhivelor comerciale, reconstruindu-le vocația de act scriptural neîntrerupt în diacronicitate, cu părți care se explică și se interpretează unele prin altele, într-un ansamblu unitar. Abordarea discursivă și contextuală a corespondenței de afaceri (scrisori și documente contabile ce parafează diversele tranzacții) și, în egală măsură, a catastihurilor (copiere de scrisori, condici de evidență contabilă) preschimbă însăilările aparent anoste ale deținătorilor caselor de comerț în veritabile cronici istorice, desfășurate în capitole de viață economică, materială, administrativă, practică, evenimentială și culturală, cu adaosul savuros al biografiilor încheiate sau fragmentare.

Contabilitatea medievală – limitată până la apariția codurilor comerciale la *vademecum*-uri de ținere a registrelor și actelor – exortează genul relaxat, narativ de comunicare epistolară și de

¹⁰ Nu întâmplător, descrierile cele mai consistente și coerente ale unor case comerciale îi aparțin lui LIMONA 1959, 1960, 1965, 1975–1977.

consemnare în condici a activităților de afaceri. Frecvent dublată de efuziunile profund umane ce statornicesc relațiile socioprofesionale, neavând câtuși de puțin puncte de convergență cu genul scriptural modern *business* hiperstandardizat – ci, dimpotrivă, tocmai cu oralitatea și cu istoria, căci „înlănțuiește faptele și formeză un material istoric în ordine cronologică” (ȘTEFĂNESCU 1896: 4) –, corespondența comercială se susține totuși pe un schelet formal al evidenței administrative, fiind încadrabilă tematic și tipologic în categorii ce sintetizează la un moment dat (PETROVICI 1850: 41) progresele teoretice în domeniu: scrisori *circulare* (despre deschiderea, profilul sau desființarea afacerilor), *de comision* (despre delegarea de responsabilități), *de înștiințare* (comunicări *obștești*, despre tipuri de mărfuri, prețuri, taxe, cursul valutelor, și *particulare*, despre termenele scadențelor și achitarea polițelor), *de credit* (referitoare la credite/debite), *de expediție*, *de port* sau *de cărat și cărțuliile de încărcat* (despre expedierile de colete, condiții de transport, trasee, intermediari, termene). ȘTEFĂNESCU 1896 grupează scrisorile de afaceri după criteriul tematic francez (cf. BERTRAND 1885), un sistem mai puțin riguros decât cel urmat de modelul italian¹¹: *circulări*, *propuneri de afaceri*, *comande și operațiuni asupra mărfurilor*, *operațiuni de plăți*, *cereri de informațiune*, *scrisori de credit*, *scrisori de recomandație*, *reclame și reproșuri*, *cereri de funcțiuni*.

Clasificările normative, confirmate de perspectiva arhivologică empirică, denunță – în acest stadiu încă preliminar așezărilor birocratice ale contabilității moderne – uniformizarea în utilajul greoi al corespondenței comerciale deopotrivă a scrisorilor de afaceri, a actelor de proprietate patrimonială și a celor contabile (facturi, rimese, chitanțe, mărturii, polițe, cambiale, contracte), acestea din urmă fiind percepute așadar ca o extensie firească a epistolelor, pe care cel mai adesea le însoțesc ori în a căror suprafață textuală sunt inserate nemijlocit. Amestecul este motivat de coincidența patrimoniului propriu cu cel al casei comerciale¹². Pe lângă acest aspect, latura subiectiv-personală a emitenților scrisorilor de afaceri este absolut necenzurată – cu atât mai mult cu cât corespondența se poartă cu precădere între rude sau cunoștințe apropiate –, ceea ce conferă actului comercial și, în ansamblu, referentului, nuanța personală a corespondenței particulare.

IARCU 1844¹³ devoalează o altă practică uzuală a negustorilor, pe deplin reflectată în arhive¹⁴, și anume consemnarea operațiunilor pe „foițe”-fascicole¹⁵, din care ulterior informațiile urmau să fie transferate într-o formă mai îngrijită în registrul-*Maestru*:

¹¹ ȘERBAN 1914: 27–31 clasifică epistolele comerciale în: *lettere comuni (di ragguaglio, di consultazione, di consiglio, di lagnanza, di scusa e giustificazione, di congratulazioni, auguri, condoglianze)* și *lettere essenzialmente commerciali (circolari, di commissione e di entrata in relazione, di avviso di spedizione, di avviso di ricevimento, di domanda d'informazioni, di informazioni, di presentazione, raccomandazione e credito, di sollecitazione e relazione)*.

¹² Despre coincidența contabilității domestice cu cea comercială, survenită în cazul deținătorilor de case comerciale, ALAUZET 1858: 57–58 se pronunță: „cheltuielile casei sale nu trebuie detaliate în jurnal; este suficient să enunțe, lună de lună, suma care a fost folosită pentru acestea; prin *casă*, legea nu înțelege aici doar *casa de comerț*, ci chiar cheltuielile personale ale comerciantului și ale familiei sale”. Însuși Pacioli concepușe *inventarul* ca un amalgam ordonat valoric din punctul de vedere al mobilității tuturor bunurilor negustorului: „Il ne fait pas de distinction entre ce qui appartient à la maison de commerce et à la personne privée du commerçant. Juridiquement, c'est parfaitement exact, puisque tous les biens du commerçant répondent de ses dettes et que le commerce qui n'est pas exercé sous forme de société commerciale ne possède pas la personnalité civile.” (VLAEMMINCK 1956: 89). Mai toți exegeții contabilității timpurii reclamă sincera și scrupuloasa întocmire a *inventarului* astfel încât instanțele să poată cântări cumpătarea și creșterea firească a fluxului unei averi agonisite cinstit.

¹³ Traducerea adaptată a lucrării lui JACLOT [1826] ⁹1839.

¹⁴ Astfel de „foițe” sunt dispersate în numeroase colecții (cum ar fi colecția „Achiziții Noi” ș.a.), fiind extrem de dificil de conexas în prezent cu manuscrisul în care eventual ar fi fost transcrise, ori în care chiar nu au mai apucat să parcurgă procesul de transcriere, păstrându-se ca simple foi volante ori fascicule detașate de arhivaliul-„copier”, fie el *jurnal* sau *maestru*.

¹⁵ Potrivit lui VLAEMMINCK 1956: 152, precursorul contabilității pe foițe mobile este J.S. QUINEY 1817, care a consimțit această practică convins fiind de facilitățile procurate de tehnica legătoriei mobile pentru registre.

...să treacă pe o foiță mică toate articolile ce privesc la mărfurile ce a cumpărat; pe alta, toate acelea ce a vândut; pe o a treia foiță, sumele ce a primit; pe o a patra, acelea ce a scos din casă; să facă așijderea o foiță pentru biletele ce are să plătească; alta pentru acelea după care are să primească; alta în sfârșit, pentru fie cine cu care el a avut daraveri cu soroc, ca să știe ce are să mai dea, și ce are să mai ia el. Așa dară, *Maestru* nu e alt ceva, de cât adunarea la un loc acestor deosebite foițe, în care neguțătorul trece însemnările tuturor daraverilor sale, cu chipul cu care le petrece și în *jurnal*... însemnări de aducere aminte, ...aceste însemnări sunt liste, sau ale mărfurilor date, sau ale zilelor de lucru, sau ale rufelor date la spălătură. Însemnările... sunt extracturile din catastișele sale; sunt cercetarea și strângerea articolilor *jurnalului* său, ce privesc la obrazul acela pentru care el face această însemnare; sunt copia partidei acestui obraz în *Maestrul* său. (ibidem: 3-4)

O bogată producție teoretică medievală a catastihografiei privește metodele negustorești de ținere a „cărților”, mai exact a registrelor comerciale. Sintetizând recomandările lui PACIOLI [1494] 1523, consacrat ca reper universal al istoriei contabilității, instrumentele de evidență înfățișate de acesta (ulterior divizate în *principale/obligatorii* și *auxiliare*, sau „de căpetenie și ajutătoare”, după cum au fost partajate de către primii comentatorii autohtoni) conturează centrul de greutate al catastihografiei în partidă dublă – menținut cu consecvență de-a lungul câtorva secole de aproape toate doctrinele contabilității –, iar acesta rezidă în cele câteva arhivele venețiene care au făcut carieră:

- *inventarul* (it. *inventario*) – este lista detaliată care redă cu fidelitate toate bunurile mobile și imobile ale negustorului, grupate „tematic” (mai întâi cele mai prețioase și ușor de pierdut, cum sunt banii și bijuteriile); identic cu *catagrafia*, acest instrument se redactează integral în aceeași zi, pentru ca exactitatea și coerența lui să nu fie alterate de întreruperi;

- *memorialul* (it. *memoriale/vachetta/squartafoglio/squartafacio/scartafaccio*, germ. *kladde/strazze*, sp. *borrador*) – tipic pentru arhivele marilor negustori care dezvoltă afaceri prolfice, acest registru este destinat să conțină absolut toate afacerile mici și mari, săvârșite și consemnate zi de zi și ceas de ceas, cu toate numele de persoane, cu locurile, momentele, mărfurile și actele intervenite în orice împrejurare, de preferință și cu adăugarea *inventarului* într-o anexă; *memorialul* putea fi completat de orice membru al familiei și, contextual, putea lua forma unui proces-verbal al activităților comerciale, admitând chiar reproducerea directă a vorbelor participanților la afaceri;

- *jurnalul* (it. *giornale*, sp. „el libro diario”) – un registru secret, personal, în care se transferau concis toate partidele *inventarului*, precum și conținutul *memorialului* (la câteva zile după completările făcute în acesta și cu trimiteri punctuale la orice însemnare făcută anterior); structurat pe rubrici ale debitorilor și creditorilor, *jurnalul* trebuia să conțină pe fiecare filă anul și ziua înregistrărilor;

- *cartea mare* (it. *libro/quaderno grande*, lat. *Codex Magistralis*, sp. „el Mayor”, germ. *Hauptbuch*; echivalat ulterior de registrul *maestru*) – structurat în principal pe informațiile corespunzătoare casei și capitalului și, în secundar, pe debitori și creditori (înșirați alfabetic) și, de asemenea, pe rubrici cu profitul și paguba afacerilor, acest registru, care însuma de fapt descrierea detaliată a întregului avut, preia și conținutul *jurnalului* și, datorită abundenței datelor, trebuie indexat/repertoriat; în cazul pierderii ori distrugerii *cărții mari*, materia ei putea fi oricând reformulată din celelalte instrumente de evidență obligatorii;

- *registrul scrisorilor* importante (it. *libro, registro*) – încă neintitulat într-un stadiu incipient, copierul de mai târziu al scrisorilor (*Copia Lettere*) prevede momentan transcrierea cuvânt cu cuvânt doar a scrisorilor de mare însemnătate;

- *memento/ricordanze* (germ. *strazze*) – acest instrument înregistra în ordine cronologică notițele din întreaga agendă de lucru a negustorului; trebuia consultat seară de seară și bifat sau

actualizat în zonele cu informații despre activitățile săvârșite; tot în acest instrument cotidian se notau împrumuturile de obiecte și mărunțișuri pe termen scurt către vecini ori apropiați, astfel încât restituirea lor să poată fi marcată printr-o simplă anulare.

În afară de aceste registre, negustorul putea alcătui un instrument adaptat deselor sale călătorii, în care să consemneze drumurile străbătute pentru propriile-i interese ori pe cele făcute în serviciul altor comercianți și, la fel, pe cele încredințate altora în folosul său. Cele trei manuscrise obligatorii – *memorialul*, *jurnalul* și *cartea mare*¹⁶ – trebuiau astfel întocmite și în varianta contrasă („portabilă”, „de buzunar”) pentru a servi în peregrinări sau ca formă de asigurare a conținutului registrelor mari, schimbându-și astfel parțial denumirea și devenind: „memorialeto”, „giornaletto”, „quaderneto” (probabil sub formă de caiet/„defter”). Interesat de chestiunea stabilirii statutului juridic-arhivologic al „cărților” comerciale, RÖSENER 1694: 76, § 22 *et passim* subliniază că acestea compun categoria *scriptura privata*, numai contextual și episodic destinată prezentării ori comunicării publice.

În tipologia „greacă” a arhivaliilor comerciale intră aceleași manuscrise reclamate de contabilitatea italo-fraceză, redenumite grecește prin calchiere traductologică. Excluzându-se voit *inventarul* („ἡ καταγραφή”¹⁷), încorporat de către KALAITZAKIS 1893¹⁸ în *jurnal*, seria „cărților principale” se restrânge la doar două piese: „τὸ Ἡμερολόγιον” (*Jurnalul*) – care conține conturile „ἐνεργητικὰ καὶ παθητικὰ, τὰ κέρδη καὶ τὰς ζημίας, καὶ ἐν γένει πάσας τὰς πράξεις τοῦ ἐμπορίου...” (active și pasive, câștigurile și pagubele, și în general toate activitățile comerțului) – și „τὸ Καθολικόν” (*Cartea Mare*/fr. „grand livre”/it. „maestro”, conotat în greacă drept „universal”/„general”), reprezentând un extras al celui dintâi („ἀντιγραφή τοῦ πρώτου”, *ibidem*: 11–12).

Categoria subordonată a *auxiliarelor* („βοηθηκὰ βιβλία”, în traducere calchiată după fr. „livres auxiliaires”/„d’aide”/„aidants”/„soulevants”) numără: „βιβλίον τοῦ Ταμείου” (registru de casă, fr. „livre de caisse”), „τὸ σημειωματάριον τῶν λήξεων τῶν Γραμματίων”/„τὸ Τετράδιον ἢ Βιβλίον τῶν λήξεων τῶν γραμματίων” (carnetul/caietul polițelor de scadență, echivalentul fr. „carnet d’échéances”), „βιβλίον τῶν Ἐμπορευμάτων” (fr. „livre des marchandises”¹⁹), „τὸ τῶν Κερδῶν καὶ Ζημιῶν” (fr. „livre de profits et pertes”), „τὸ βιβλίον/κατάστιχον ἀντιγραφῆς ἐπιστολῶν/πολυγράφος” (fr. „livre de copie des lettres”), cu precizarea că echivalentul pentru fr. „registre” este exact termenul de carieră în limba română²⁰ „καταστίχον”, utilizat în greacă opțional, ca alternativă pentru „βιβλίον” (preluat direct din franceză prin calc de traducere). Drept omolog de rang secundar cu funcționalitatea și materia caracteristice registrului italian *prima nota*, catastihografia greacă se folosește de un „manual”²¹ definit explicativ astfel: „Τὸ Πρόχειρον ἢ βιβλίον πρώτων σημειώσεων... (εἶναι, n.n.) συνήθως μόνον ἀπλοῦν τετράδιον, τὸ ὁποῖον χρησιμεύει, ἵνα ἐγγράφωμεν ἐξιστορικῶς σημείωσιν ὄλων τῶν πράξεων τοῦ ἐμπορίου εἰς

¹⁶ VOINA 1932: 53 reține din PACIOLI [1494] 1523 drept definitorie conformarea contabilității venețiene în partidă dublă cu instrumentele: *Memorial* (it. *Memoriale*, *Vacchetta*, *Squartafoglio*), *Jurnal* (it. *Giornale*) și *Cartea Mare* (it. *Quaderno*, *Gran/-de Libro*, *Libro Maggiore* (cf. VLAEMMINCK 1956: 68).

¹⁷ „Livre des inventaires” devine „βιβλίον τῶν Ἀπογραφῶν” (cartea copiilor).

¹⁸ Lucrarea este de fapt o traducere reorganizată a lui DEGRANGE 1795, cu unele paragrafe contrase și adaptate la realitatea grecească și la opinia traducătorului, care, evaluând multitudinea registrelor comerciale, consideră oportun să acorde importanță îndeosebi *jurnalului* și *cărții mari*.

¹⁹ O particularitate a catastihografiei franceze – importată de contabilitatea grecească, după cum probează SANIC ACC-MSS și CNGS – este aceea că, de regulă, un cont (de marfă în special) rămânea înregistrat în *livre de raison* (i.e. *Maestrul*/*Cartea Mare*) atât timp cât se menținea în apatie, iar atunci când lua amploare genera un registru special, dedicat contului respectiv (e.g. „lo libre de la mel”, VOINA 1932: 43).

²⁰ Cf. traseul și semnificațiile *catastihului* în it. *catasto* și fr./en. *cadastre/cadaster*.

²¹ Doza maximă de specificitate a catastihografiei franceze este conferită de adoptarea manualelor („des *manuels*”/ *brouillons* sau „la *main courante*”, i.e. „registru *mână curentă*”) cu rol de registre *prima nota*, agreate în loc de *strafă*/*memorial* (VOINA 1932: 43).

τὸν ὁποῖον ἀνήκει τὸ Πρόχειρον” (*Manualul* sau cartea primelor însemnări... este de obicei doar un caiet simplu, care slujește ca să înscriem detaliat însemnări despre toate activitățile de comerț cărora le este închinat *Manualul* «cum ar fi cumpărăturile și vânzările, încasările și plățile, n.n.», *ibidem*: 15). Ocurența la Kalaïtzakis a Γενικὸν Πρόχειρον-ului (manual general) subînțelege existența „manualelor” uzuale de formatul unui caiet (cf. *defterul* otoman), din care informațiile erau filtrate și transferate în registrul „general”.

În ceea ce privește catastihografia „românească” (ea este, la rândul său, un derivat al sistemului italo-francez), în bună parte reflectată în fondurile arhivistice „grecești”, la PETROVICI 1850 un șir metodic de dialoguri imagine descrie regimul de întocmire, de păstrare, de autorizare și de invocare juridică a „catastișelor de negoț” și a corespondenței comerciale. Orientându-se permanent după „Legile Austriacești” armonizate cu întreaga cultură internațională a contabilității, autorul pretinde obligativitatea ținerii unor tipuri de registre pentru două categorii socioprofessionale: aceea a neguțătorilor-meșteșugari (pentru care „se cere a avea numai un catastih numit *Jurnal*”) și aceea a neguțătorilor propriu-ziși, cărora li se impun înregistrările „regulate” în trei condiții: „I. *Scartafacio* (*Ciornă*), (*Strață*), II. *Jurnalul*, și al III. *Catastihul Maestru*” (*ibidem*: 36). La întrebarea „ce se scrie în *Scartafacio* sau *prima Notta*?”, răspunsul lămurește: „toate datoriile, crediturile, și toate lucrările ivite la Negoț, și se țin mai cu seamă de Neguțătorii dupe la Bâlcuiri” (*ibidem*: 37); în *catastihul-jurnal* se consemnează „toate partidele de datorie și de credit... și dupe care se așterne *Catastihul Maestru*”, iar în acesta din urmă vin „toate socotelile cu persoanele ce au a face cu negoțul, în care socoteli se scriu pe două împotivitoare fețe toate partidele de datorie și de credit, dintr’ a cărora confrontare să se poată cunoaște îndată cine are să dea sau să ia (debit, credit)” (*ibidem*). Referitor la reglementarea corespondenței comerciale²² și la conceperea evidențelor acesteia, PETROVICI 1850: 40–41 semnaleză că regula este aceea de: „a trece scrisorile misive ce se trimit corespondenților într’ un Registru numit *Copialettere*, și a păstra în original cele ce priimește; iar adunarea acestora, se zice în Limba Neguțătorescă *Carteggio* (*Cartej* sau *Dellă*)”. „Felurile de scripturi” sunt cele consfințite de câteva secole: „Simplă și Dopie (îndoită): la cea d’ întâiu se cere *prima Notta*, sau *Scartafacio*, și *Catastihul Maestru*, iar la cea de aldoilea se mai cere și *Jurnalul*” (*ibidem*).

O „regulă generală”, recomandată aparte în același *Manual* al pitarului Costache PETROVICI 1850: 99–101, detaliază „Pentru câte Catastișe trebuie să aibă fie-care clas de Neguțători, după întinderea sau mărginirea Negoțului său”. Cea mai relevantă grupă o constituie negustorii care țin prăvălii deschise cu mai multe feluri de mărfuri, precum și negustorii „magazineri, sau toptangii”. Aceștia ar fi avut trebuință de următoarele opt „catastihe”: *Prima Notta* sau *Strața* (pentru „datul și luatul”; autorii registrului pot fi stăpânul ori calfele din prăvălie), *Jurnalul* (pentru „toate dăruverele ce se dau pe credit, cum și ori ce lucrare de negoț făcută într’ acea zi”), *Maestru* (în care „se deschide partidă deosebită pentru fie-care debitor sau creditor, pe două părți împotivitoare, trecând toate partidele din jurnal la contul fie-cărui”), *Catastihul Casei Banilor* (care conține „numai banii ce intră din aliș-veriș, datorii și polițe, precum și banii ce se dau din casă, iar pe două fețe împotivitoare”, i.e. în partidă dublă), *Fatura Mărfurilor* (pentru „ce se cumpără și se aduc din alte orașe sau provincii”, fără alte partide în afara celor despre „costul (prețul) mărfurilor cu cheltuelile lor, ca să știe cum să le vândă, să nu păgubească”), *Corespondența* sau *Copia Scrisorilor* (catastih în care „se trec numai scrisorile ce se scriu către corespondenți aflători în alte orașe sau provincii, spre a ști către cine au scris, când și pentru ce pricină sau marfă”), *Inventariul* sau *Catagrafia Mărfurilor* (completat anual sau la jumătate de an, cu toate mărfurile și datoriile din

²² Scrisorile comerciale sunt de șase feluri și prezintă, la rândul lor, valoare probatorie: „*circulare, de comision, de înștiințare/de cunoștință/de credit, de ecspediție, de port sau cărat și cărțului de încărcat*” (*ibidem*: 41).

prăvălie și magazin, cu prețul lor, căci „așa încheie socoteala daraverii pe acel an; după aceea se trec în *Jurnal* și face bilanțul în *Maestru*, scriind în stânga ce are să ia și în dreapta ce are să dea, spre a se vedea câștigul sau paguba urmată în acel an”). În fine, *Catastihul Cheltuelilor Casei și a<le> Prăvăliei* se raportează la „toate cheltuelile ce se fac pentru mâncare, simbria slugilor, calfeilor, grămăticilor, chiriile prăvăliilor și magazinuri, spre a se ști ce cheltueli s’au făcut într’un an”.

Pe de altă parte, pitarul Petrovici exemplifică și definește arhivologic grupele negustorilor specializați: „cambigiii” – cu *Prima Notta/Strața*²³, *Maestrul*, *Casa Banilor*, *Copia Polițelor*, *Correspondența/Copia Scrisorilor* și cu un *Catastih pentru polițe sau tratte* (ibidem: 101); „spediterii” – cu *Prima Notta/Strața* („în care însemnează arvunile ce dă la cărauși/chirigii, prețul chiriilor, câte cât au tocmnit de maje, cântar sau suta de oca, și vremea când să vie să încarce”), cu un *Catastih al Ecspeđiției* și un *Maestru* (ibidem: 101–102); concluzionează, într-un final al exemplificărilor sale, că grupa „comisionarilor” „are de lipsă” „catastihel”: *Prima Notta/Strața*; *Fatura Mărfurilor*, *Copia Scrisorilor*; *Maestrul* („pentru ca să știe ce are a da și a lua de la corespondenții săi”) și *Catastihul Magazinului* (despre „mărfurile ce cumpără pentru speculație, ca să știe cu ce preț le-au cumpărat” (ibidem: 102–103).

Devine o certitudine faptul că, întrucât majoritatea negustorilor se lansau simultan sau pe rând în mai toate aceste varietăți de negoț, ei experimentau toată tipologia registrelor comerciale, ori amestecau în unele (apreciate drept folositoare) informațiile cerute de categorii diferențiate de condici. De altfel, Petrovici face cunoscut că legislația românească în vigoare la acea dată impunea doar trei catastihuri: *Prima Notta/Strața*, *Jurnalul* și *Maestrul*, „cu adevărat cele mai de căpetenie” (ibidem: 103). Oricâte și oricare ar fi fost opțiunile comercianților pentru manuscrisele de evidență contabilă, fundamentală se dovedește a fi ținerea lor în partidă dublă („metoda venețiană”): „temeiul și folosul cel mai esențial este ținerea cea regulată a catastihelor sale, ce se numește în limba italiană *Dopia Scriptură* (*scrisoare îndoită*)...” (ibidem: 103).

Penuria surselor arhivistice compacte ale firmelor, caselor și societăților negustorești eurobalcanice care au avut rezidență sau reprezentanțe în ținuturile românești poate fi însă cel mai lesne justificată – dincolo de dispersia lor anonimizantă în colecții, de aplicarea denumirii irelevante, improprii statutului juridic-arhivologic, ori, la urma urmelor, de distrugerile incidentale petrecute în decursul timpului – tocmai de perpetuarea termenului redus de păstrare, conceput de însăși teoria contabilității. ALAUZET 1856: 64–67 furnizează o edificare asupra continuității atestării arhivelor caselor comerciale: dispoziția legală franceză referitoare la termenul de păstrare de 10 ani este la acel moment una nouă; admite opiniile despre insuficiența acestui interval – alte coduri comerciale străine au impus extinderea duratei de conservare la 30 de ani²⁴ ori până la totala lichidare a afacerilor (precum codul spaniol) –, însă susține și precauțiile avute în vedere în ideea că instituirea obligativității unui termen mai extins i-ar fi constrâns pe negustori la o jenă prea mare. Neîndoielnic, păstrarea peste această limită de timp este benefică, cu atât mai mult cu cât majoritatea obligațiilor comerciale se prescriu în acord cu impunerea codului civil. În pofida acestor limitări, juriștii italieni și ulterior cei francezi ai comerțului au insistat dintotdeauna că probarea existenței prelungite a arhivelor le asigură oricând deplina valabilitate în justiție. Afirmând importanța reținerii documentelor de comerț (inclusiv a scrisorilor de afaceri), Alauzet pune în valoare unele acte specifice și le include în corpusul demn de a fi conservat: „Le Code n’a pas étendu la disposition aux factures, ni aux traites et effets acquittés; ces pièces, néanmoins, peuvent être quelquefois non moins utiles que la correspondance, et le commerçant fera bien de les conserver” (ibidem: 58).

²³ În opinia teoreticianului, completarea *straței* face inutilă ținerea *jurnalului*.

²⁴ Termenul normal de reglare a obligațiilor civile, asimilat cu cel al prescrierii obligațiilor comerciale.

În concluzie, termenul de păstrare a unei arhive comerciale putea fi flexibilizat și acordat cu interesele negustorești și familiale, dar mai ales cu formația caracterială a unui comerciant vigilent („Mais la prudence conseille de les conserver le plus longtemps possible”, BONNIN 1845: 18), pentru necesități cum ar fi fost asigurarea plății zestrei soției în caz de faliment, susținerea unei contestații într-o cauză cu termen de prescriptibilitate mai mare de 10 ani ș.a.

Deși este de presupus că vreme îndelungată nu au existat reglementări clare și fixe – lacună care a contribuit hotărâtor la perenizarea unor consistente arhive ale caselor comerciale medievale italiene, salvate grație dispozițiilor testamentare ale producătorilor (cum sunt arhivele „Datini”, „Medici”, „Bonsignori”, „Orsini”) – completări ulterioare din doctrina italiană (NUOVO CODICE 1895: 253–254) indică ralierea la termenul de 10 ani (stabilit după principiul juridic „id quod plerumque accidit”) a legislațiilor franceză, germană, belgiană, elvețiană, pe când cea argentiniană și uruguayana optează pentru durata de 20 de ani (în curgere din momentul încheierii exercitării comerțului²⁵), iar cea olandeză și portugheză pentru durata de 30 de ani; „mai rațional între toate”, codul spaniol prescrie conservarea manuscriselor comerciale până la încheierea exercitării afacerilor, în special până la lichidarea relativă. Comunicarea în justiție a arhivelor comerciale se face doar în procesele succesoriale, de asociere, de faliment sau de comuniune a bunurilor (CODICE 1865: 33).

Elocvent pentru fenomenul prelungirii în timp a termenului de păstrare a arhivelor comerciale este caracterul succesoral²⁶ al acestora – care dă o logică deplină pușinelor situații de păstrare integrală a fondurilor caselor de negoț ce nu s-au supus limitărilor temporale între 10–30 de ani: „Haeres praesumitur habere libros, scripturas, ac epistolas defuncti” (CASAREGI 1719: 180, §§ 44–45 et 185, §§ 77–78).

Prin rubricația sa, Anexa 1 *infra* desfășoară într-o manieră demonstrativă amploarea geografică și distribuția socioprofesională a negoțului de tranzit în a cărui extensiune intră, cu proba arhivaliilor (documente foi volante și registre), casele de comerț „grecești”. Disponerea informațiilor dă seamă de mobilitatea și de verigile umane sudate, de predominanța activităților și, prin caracterizările arhivologice, de persistența actului scriptural ce legitimează tranzacțiile acestor entități economice. Logica adesea deficitară a grupării pe pachete organizate cronologic – ordine care uneori suportă bruiajele adaosurilor ulterioare – poate fi refăcută prin conturarea unei ideale scheme arhivistice plenar uniformizatoare și definitorii din punct de vedere tematic-tipologic²⁷:

I. Corespondența comercială (frecvent cu tentă personală): scrisori (de afaceri) primite (eventual și concepte ale celor expediate) și registre-copiere ale scrisorilor trimise.

II. Documente contabile: acte (facturi, rimese, chitanțe, mărturii, polițe, cambiale, contracte) și registre contabile.

III. Acte de proprietate patrimonială (rezultate din administrarea moșiilor, a prăvăliilor, hanurilor, ocnelor etc.).

IV. Corespondență personală (scrisori particulare fără conținut economic).

V. Documente personale: acte personale (pașapoarte, decorații, diplome, fotografii) și manuscrise personale (caiete de notițe, rugăciuni, rețete etc.).

²⁵ Singurele reglementări care la sfârșitul secolului al XIX-lea mai indică momentul declanșării curgerii termenului de păstrare sunt codul german și cel elvețian, care, „piu logici”, îl orientează în funcție de ultima înregistrare (NUOVO CODICE 1895: 254).

²⁶ Cf. comentariile detaliate din NUOVO CODICE 1895: 263–264.

²⁷ Partiția în funcție de suport este dictată de formatul documentelor: foi volante, fascicole și registre.

ANEXA 1: 1. Fonduri arhivistice ale caselor comerciale „grecești”²⁸ (SANIC ACC și MSS)

1. Casa Comercială „Frații» Mihail și Nicolae CALIFAROV” (1807–1887), București (Dumitru Limona: inventarul nr. 1296, I.179 u.a., 1,15 m.l.)

Protagoniști: frații²⁹ Mihail³⁰ și Nicolae³¹ Califarov, bancheri, comercianți și proprietari de moșii, activi în viața economică timp de aproape un secol; Ioan Califarov (tatăl).

Obiectul comerțului: achiziționarea (inclusiv din Liverpool și Manchester), comercializarea și exportul de cereale, animale și produse alimentare și industriale derivate (unt, seu, cerviș), zahăr, pânzeturi, bumbac.

Corespondenți, asociați, comisionari: „Ioan Almali și Compania” (București), „Teodor Calangi și Compania” (Odessa), baronul Gheorghe Sachelarie, Ioan Diamandi (Rușii de Vede), Hr. Salonski, Hagi Constantin Pop (Sibiu – Viena), Nicolae și Ioan Stamu (București), Dimitrache Hagi Teodorache, căminarul Ștefan Moscu, Dincă Iovipali, frații Mustacov.

Categorii de documente (în limbile și paleografiile greacă, bulgară, româno-chirilică, germană):

I. *Corespondență comercială:* scrisori de afaceri, acte contabile specifice afacerilor comerciale și administrării domestice (conturi de avere/inventare și de succesiune, conturi ale partidelor pe mărfuri, conturi generale sau de credit-debit, conturi de lichidare, bilanțuri contabile generale, contracte de asociere, acțiuni litigioase, împărțiri de proprietăți/sucesiuni, acte de proprietate, testamente, conturi de funeralii, chitanțe, facturi, dovezi, mărturii de plată, scrisori de trăsură, bilete la ordin, polițe, însemnări de cheltuieli și socoteli pentru debite și credite, obligații/ordine de plată.

II. *Registre comerciale:* registru-jurnal de partide, caiet-copier al actelor de succesiune, registre de conturi pe partide de mărfuri și clienți, dosare de judecată (dele).

III. *Corespondență oficială* (cu instituții ori reprezentanți ai acestora): jalbe, memorii, reclamații, înștiințări, comunicate, declarații ale unor comunități locale.

IV. *Corespondență particulară* referitoare la evenimente personale (scrisoare de dragoste, noutăți), istorico-politice, culturale (corespondență cu editura Friedrich Arnold BROCKHAUS despre instalarea unei tipografii românești la Leipzig, în 1845; apeluri la subscripții pentru tipărirea unor cărți de mitologie greacă, în 1847; abonamente la publicații românești și străine).

V. *Manuscrise personale:* rețetă gastronomică.

2. Casa Comercială „Anastase I. și Sterie I. CARAMIHU” (1810–1815), București – Moscova (Dumitru Limona: inventarul nr. 1560, 8 u.a., 0,15 m.l.)

Protagoniști: Anastase Ioan Caramihu – negustor aromân (originar din Mețovo) stabilit la București (de unde călătorește la Odessa – Moscova) și Sterie Ioan Caramihu (frate, Moscova – București – Iași).

Obiectului comerțului: achiziționarea arniciurilor de la Serres și expedierea lor la Moscova, cumpărarea mărfurilor (blănuri și piei de astrahan, nură, răs, cacom, vulpe; din India: șifturi, lacăte, chitaice) și desfacerea lor în țările române; arendaș de moșii.

²⁸ Până la lămurirea condiției comerciale a protagonistului, seria exceptează fondul arendașului Antonie Stamboli (1831–1847, inventarul nr. 1564), eventual implicat în comerțul cu vite și înrudit cu Theohari D. Stamboli din Sibiu (CNGS IV/162, cf. DASCĂL 2013: 106, nota ⁴⁷).

²⁹ Fii ai lui Ioan și ai Elenei Califarov, „de treaptă neguțătorească”, veniți de peste Dunăre din Gabrovo (originari fiind probabil din Kilifarevo). În anul 1851 au reconstruit biserica cu hramul „Sfântul Ierarh Nicolae” din satul Măineasca (ridicată în 1766, tot de o familie originară din Gabrovo) – după cum atestă pisania bisericii. Mihail Califarov a fondat și finanțat o școală la Gabrovo, în a cărei posesie a trecut prăvălia ținute acolo de frații Mustacov.

³⁰ Mihail Califarov (n.? – d. 28 octombrie 1868): mare serdar și membru (judecător-negustor) al Curții Apelative de Comerț din București (1843–1847), apoi al Comisiei pentru Cercetarea Pașapoartelor Supușilor Străini (1853), al Comisiei Mixte pentru stabilirea tarifului comun al vămilelor Țării Românești și Moldovei (1853) și, finalmente, membru în Comisia pentru înființarea Casei de Depuneri și Consemnațiuni (1865).

³¹ Nicolae Califarov, rezident la Odessa: fire bolnăvicioasă, apare în documente urmând cure balneare la Mehadia (1855) și Gastein (1884).

Rude: Ioan (tatăl celor doi frați, Milea – Mețovo), Haido (soția lui Anastasie, Mețovo), Zisi Caramihu (frate, Viena), Mihali Isavridi Caramihu (frate, medic la Constantinopol – Roma), Sterie Caramihu (frate, Iași – Brod – București), „Apostol Caramihu <și Compania>” (Chișinău), familia Costa Gica (prin alianță).

Corespondenți, clienți, comisionari: rudele (tatăl, frații și unchiul soției lui Anastasie, Haido, din familia Xida), casele comerciale „Mihail Xida și Compania” (Moscova), „Sterie Xida și Compania” (Odessa), „Costa Gica și Compania” (București), „Mihail Gima și Frații” (Constantinopol – Odessa), Sterie și Dimitrie Nițu Stamu (București), Constantin Peltechi și Zosim Paleov (Iași), „Pavel Stamerov și Compania” (Nijni), „Vladimir Baur și Compania” (Odessa), Rizu Holeva și Gh. Hagi Panaioti (Dubăsari), „Hagi Hristu Ioan și Compania” (Serres), „Hagi Apostol Hristodul și Compania” (Serres), „Hagi Alexandru M. și Compania” (Serres).

Categorii de documente (în limba și paleografia greacă):

I. *Correspondență comercială și particulară:* scrisori de afaceri și personale.

II. *Registre comerciale:* copii de scrisori (fragmente).

III. *Manuscrise personale:* rugăciune, rețetă medicală.

3. Casa Comercială „COSTA GICA și Compania” (1798–1832), București – Constantinopol (Dumitru Limona: inventarul nr. 1565, 122 u.a., 0,30 m.l.)

Istoricul denumirilor: „Costa Gica & Comp.” (București) și „Gheorghe Gica și Compania” (Constantinopol) – case înrudite și inițial asociate; „Dimitrie Gica Sterie Vitali & Comp.” (Constantinopol).

Protagoniști: negustorul Costa Gica (sudit rus, Mețovo – București); Sterie <Costa> Gica (Mețovo, București) – fiul lui Costa Gica, venit la studii în București (în timpul epidemiei de ciumă din 1813 de la București se mută la Dârjani, pe moșia unchiului său, Mihail Nicolau).

Obiectul comerțului: blănuri, geare din Rusia, policandre de Viena, pânzeturi de Serres și Smirna și mărfuri lipsane; exportul de bovine și seuri în *Nemția*.

Rude: Gheorghe Gica (fratele lui Costa, negustor sudit rus, Constantinopol), Zafiro Hagi Diamandi (mama lui Sterie și soția lui Costa, Mețovo – Milea), Haido/Haidușo (sora lui Sterie Gica, a cărei căsătorie a fost planificată inițial cu Gima din Mețovo, apoi s-a realizat cu Anastasie Ioan Caramihu „Miliotu” din Milea – fiul lui Sterie Caramihu și frate cu Sterie, Nastu și Zosim) și Tzamiko Costa Gica (sora lui Sterie Gica, căsătorită cu Costa M. Veneti din Mețovo), Sterie Hr. Gica (văr al lui Sterie Costa Gica, Mețovo), Peristero <Costa Gica> și Xenii Caramihu (bunicile lui Sterie Gica, Mețovo), Constantin Costa Gica (București), Mihail Nicolau (unchi, Dârjani), Apostol (unchi, Mețovo – București), Diamandi Gica (asociat cu „Costa Gica și Compania”), Constantin Caciuli (cumnat cu Costa Gica, căsătorit cu sora acestuia, Tzamiko, Mețovo) și Dimitrie Caciuli (Mețovo), Zisi Carapanu (cumnatul lui Constantin Caciuli), familia Tzertzuli (veri ai lui Costa Gica și Constantin Caciuli, au o nepoată dispusă să se căsătorească cu Sterie Gica, fiul lui Costa Gica), Chiriac Nicolae Gica (nepotul lui Costa Gica, Moscova).

Corespondenți, comisionari, asociați: casele comerciale „Hagi Gheorghe Atanasie și Compania” (Smirna), Ioan Veneti (Constantinopol – Iași), „Ioan Ressu Frații și Compania” (Constantinopol), „Gheorghe Mihail Hagi Anghel și Compania” (Serres), „Diamandi Feroli și Compania” (Iași), Costa Miciora (Iași), „Trandafir Miciora și Compania” (Moscova), „Apostol Caramihu și Compania” (Moscova), „Hagi Gheorghe și Tzertzuli Compania” (Viena), Apostol Mihail (București), Coti Paciura (Lipohova, azi Zacharias, Grecia), Dimitrie Paciura (Belgrad), Mihali Xida (Mețovo), „Polizachi și Compania”, Ioan Papadimitriu (econom, Mețovo), Sterie Papaioan Coti (Mețovo), Nicolae Apostu Papanicolau (Mețovo), Ioan Papacosta (Mețovo), Papateodoru (Mețovo), Dimitrie Papapostol (Mețovo), Dimitrie Papafilu (Mețovo – București), Andrei Hagi Gheorghiu (Mețovo), Atanasie Calamargi/-opol (Mețovo), Dimitri Recata, Casa Comercială „Nicolae Postolaca” (Triest), Avgheri Carauli (Iași), Ioan Stamu (București), Sterie Nițu Stamu (Ioannina), Dimitrie Hagi Anghel.

Categorii de documente (în limba și paleografia greacă):

- I. *Corespondență comercială*: scrisori de afaceri cu tentă personală și patrimonială și cu minicronici istorice, acte contabile (conturi de debit-credit, mărturii de debitare, însemnări, bilanțuri, contract de asociere).
- II. *Registre comerciale*: manuscrisul 825³² (1801–1803) din SANIC Mss³³.
- III. *Corespondență oficială* (instituțională): memorii despre diferende pentru proprietăți mânăstirești, anaforale, discursuri elogioase.
- IV. *Corespondență particulară*: scrisori familiale (despre instruirea și formarea unui negustor – care trebuie să asimileze greaca, valaha, gramatica, epistolografia, matematica, filozofia morală, cu sfaturi moralizatoare, despre temele înstrăinării și uceniciei, cu informații despre expedieri de bunuri de uz casnic și consum, despre acomodarea socială a comunității aromâne în ținuturile grecești Mețovo și Milea, despre administrarea patrimonială și relațiile de dependență dintre membrii unei familii aromâne risipite etc.).
- V. *Manuscrise personale*: poeme dedicate Elladei și lui Marco Boceari, lucrare de examen pe teme de politică a Greciei, fragment din dramaturgia clasică elenă, reflecții despre purificarea fizică, versuri de dragoste și maxime de Adamantios Corais, teorie a geometriei, defteruri/caiete școlare de notițe (formule și calcule matematice, colecții de maxime).

4. Casa Comercială „Hagi Ianuș³⁴ CONSTA PETRU și Frații” (1650–1833), Craiova (- București – Viena) (N. Trandafirescu, D. Limona *et alii*: inventarele nr. 2111–2115, 2303–2305, 2324, 2363–2365, 2372–2374, 2380–2381, 2390, 2464–2465, 2481, 2487, 2506, 2507, 2585, 2703, 2116–2117, 3359, 17.952 u.a., 8,15 m.l.)

Istoricul denumirilor: Casa „Hagi Ianușilor”.

Protagonist: negustorul Hagi Ianuș Consta Petru (Craiova), membrul unei familii originare din Negades (Zagor, Macedonia grecească).

Obiectul comerțului: import-export de lână, ceară, miere, animale, piei, blănuri, pânzeturi, tabac, cereale, articole de lux din Viena – Pesta, arendarea proprietăților (moșii ale boierilor pământeni și ale unor mânăstiri închinat la Muntele Athos) și a veniturilor statului (dijmărit, tutunărit, oierit, vinărici, vămi), zarafăcul.

Rude: Astrino (București).

Corespondenți, asociați, intermediari, clienți: casele comerciale „Hagi Constantin Pop” (Sibiu – Viena), „Manicati Safranu Fiii și Compania” (Sibiu), „Nicolae D. Paciura” (Sibiu), „Rizu Dormuși și Fiii” (Pesta), „Anagnoste Papateu și Compania” (Viena), Mihai Costa Curti (Viena), Teodor D. Duzi (Pesta), „Tonciu Hagi Andrei și Frații” (Brașov), D. Metaxa etc. (din Timișoara, Orșova, Vidin, Nicopole, Sofia, Șiștov, Serres, Salonic, Kiev, Moscova, Odessa).

Categorii de documente (în limbile și paleografiile greacă, româno-chirilică, turcă, italiană, germană, bulgară, rusă):

- I. *Corespondență comercială*: scrisori de afaceri (cu tentă pe alocuri personală și cu minicronici istorice), acte contabile (facturi, mărturii, însemnări, chitanțe, conturi de debit-credit, polițe, cambiale, rimese, bilanțuri).
- II. *Registre comerciale*: registre contabile și copii de scrisori în SANIC Mss – manuscrisele 489–490, 492–514, 517–519, 695³⁵–703³⁶ ale Casei Comerciale „Hagi Ianuș Consta Petru și Frații” din Craiova (1767–1844).

³² Titlul catastihului și câte o însemnare pe filele 1 și 1bis indică în mod eronat proveniența manuscrisului din arhiva Casei Comerciale „Panaiot Daniil” (fie este vorba de inserții arhivistice eronate, fie catastihul realmente a ajuns la un moment dat în posesia Casei Comerciale „Panaiot Daniil”).

³³ Inventariat în detaliu de D. Limona (inventarul nr. 1687).

³⁴ Hagi Ianuș (Ene/Enuș Nanu) era fiul lui Nanu Consta Petru, mare negustor în București; cei trei frați ai săi, serdarul Polihronie, Astrianos și Nicola, toți moșieri și negustori, se mai numeau și „frații Nani” (v. *infra* descrierea fondului corespunzător).

³⁵ Manuscris inventariat în detaliu de D. Limona (inventarele nr. 2116–2117).

³⁶ Manuscris în curs de inventariere (Loredana Dascăl).

5. Casa Comercială „Panaiot DANIIL” (1838–1846), Zimnicea
(Dumitru Limona; inventarul nr. 1561, 36 u.a., 0,15 m.l.)

Protagonist: negustorul Panaiot Daniil, stabilit la Zimnicea.

Obiectul comerțului: comisionar pentru afaceri de tranzit al mărfurilor (cereale, tabac, rachiu-spirit „angelic”, vin, ace), expedieri de monede și scrisori, plăți la vamă.

Corespondenți, comanditari: D. Papazoglu, Hagi Nicola Gusi (Giurgiu), Theodor Arghir, Sotir Iconomu (Șiștov), Constantin C. Docu (București), Hagi Tonciu Hristu, Anastasie Gima (București), „N. Galați și Compania” (Șiștov), Dimitrie Sachelarie (Brezoaia).

Categorii de documente (în limbile și paleografiile greacă și bulgară):

I. *Corespondență comercială:* scrisori de afaceri.

6. Casa Comercială „Constantin FURTUNĂ și Compania” (1817–1825), București
(Natalia Trandafirescu, inventarul nr. 1686, 465 u.a., 0,60 m.l.)

Protagonist: Constantin Corfov Furtună (sudit rus de origine polonă); funcții: traducător la Consulatul Rus din București (dragoman), episcop al lui Tudor Vladimirescu (1812).

Obiectul comerțului: arendaș pentru haveatul porcilor la granița cu Austro-Ungaria (1824–1825, în punctele: Dragoslavele, Căineni, Vălenii de Munte etc.), în asociere cu Nicolae Paciura³⁷ (omniprezent în documentele fondului) din Sibiu, cu Nicolae Andrei Papazoglu, cu Paspali ș.a.

Categorii de documente (în limbile și paleografiile greacă, româno-chirilică, rusă):

I. *Corespondență comercială* (pe alocuri cu tentă personală), acte contabile ce reflectă operațiunile comerțului cu porci și birocrăția administrării taxelor (contracte, facturi, bilete de vamă etc.).

7. Casa Comercială „Frații Evloghie și Hristo GHEORGHIEV” (1785–1946), București – Brăila – Galați –
(Dumitru Limona *et alii*: inventarele nr. 1221–1224, 6.084 u.a., 5,90 m.l.) – Oltenița

Istoricul denumirilor: „Casa de Bancă Evloghie Gheorghiev” (1872 –).

Protagoniști: frații Evloghie³⁸ și Hristo³⁹ Gheorghiev, negustori, bancheri, evergheți⁴⁰, născuți la Karlovo (Bulgaria), creatori de firme/case comerciale la Brăila, Galați și București.

Obiectul comerțului: arendarea de moșii, activități bancare (acționari la băncile și societățile: „Bragadiru”, „Olănescu”, „Banca Românească”, „Prima Societate de Asigurare Românească”; Evloghie a fost, în plus, bancherul prințului George Bibescu); tranzitarea mărfurilor (cereale, zahăr, ulei, icre, piei, sare, bumbac, orez, ceară, cerș, coloranți, țesături etc.) în centrele din Rusciuc, Plovdiv, Varna, Marsilia, Liverpool, Manchester, Odessa.

Rude: membrii Casei Comerciale „Ghencio Gheorghiev și Asociații” (Târnovo).

Corespondenți, asociați, intermediari, clienți: banca „Crédit Lyonnais” (Lyon), Casa Comercială „Frații Dimitrie și Ilie Caracaș”/„Dimitrie Caracaș și Fiul/Fiii” (Brașov), Atanas N. Caracaș (Șiștov), Costache Suțu (București), casele comerciale „N.I. Socolov & Comp.” (Șiștov), „Frații Hagi Atanase Hagi Petcovici” (Rusciuc), Nicolae Minciov (Galați), „Hristo Papazov și Asociații” (Șiștov), „Constantin I. și Mihail Ioan Halla” (Viena – București), Casa Comercială „Frații M. Dumba” (Viena), „Hagi Petre și Frații Nedelcovici” (Ploiești, Brăila), Ioan Moscu (Ulmeni), Teodor Panaioti (Ulmeni), „Clicean Penciovici și Fiul” (Rusciuc), Mihail Popovici (Brăila), „Emanuil Evstratie și Compania” (Syros), „Casa de Expediție «M. și A. Avramov»” (Oltenița), Nicola Țenu (Brăila), „Mincioglu și Marinov” (Constantinopol), „N. Mincioglu și E. Selvili” (Viena), Petăr Dancov (Craiova), „Zaharia N. Bracalov și Fiii” (Galați), Gheorghe E. Leca (Brașov), „M. Hagi Panaiot Slavovici” (Constantinopol), Ghiță Băluță (Caracal), P. Teologu

³⁷ V. LIMONA 1965.

³⁸ Evloghie (n. 1819 – d. 1897): elev, ulterior învățător la Karlovo, își continuă studiile la Plovdiv, apoi ajunge la Galați și București.

³⁹ Hristo (n. 1824 – d. 1872; supranumit „Pulioglu”): elev la Karlovo, emigrat la București.

⁴⁰ Susținători ai emancipării comunităților de emigranți bulgari prin afilierea lor la societățile politico-filantropice bulgare („Eforia”/„Epitropia bulgară”/„Societatea de binefaceri”).

(Manchester), I. Hagi Vâlcov (Brăila), „Casa de Expediții «Frații Ioan și George Alexi»” (Brașov), George P. Mantu (Bacău), „Răducanu Paraschivescu și Asociații” (Pitești), „Faulquier Cadet et C-ie” (atelier de lumânări și săpun, Montpellier), „Lafon et Labatut” (zahăr, Marsilia), „Pasquale Pastorino & Co.” (reprezentant: C.N. Pellas, Genova), „Courtot et C-ie” (Marsilia), Ghiță Gheorghiu (Câmpulung), Ipsilanti (Viena), contele Achilles Rasponi Murat (Florența, Ravenna) și contesa Pulcheria Rasponi (București), G. Manu (general, reprezentant al contesei Constanța J. Rasponi), baronul Stuart (Petersburg), N.G. Bibescu (București), „Frații D. Papazoglu” (firmă de comercializare a uleiului de trandafiri, Kazanlâc), „Gheorghe Teologu și Fiii” (Londra), Ștefan Botev (fratele lui Hristo Botev, Oltenița), „Romanelli și Fiii” (Florența), prințul și membri ai familiei Bibescu, Evloghie I. Gheșov (administratorul averii familiei Gheorghiev către jumătatea secolului al XX-lea).

Categoriile de documente (în limbile și paleografiile greacă, bulgară, engleză, franceză, germană, română, rusă, italiană):

I. *Corespondență comercială* cu tentă personală, încorporând subiecte adecvate administrării patrimoniale: scrisori de afaceri, circulare, acte contabile (mărturii, chitanțe, facturi, polițe, cambiale, conturi de credit-debit, buletine de prețuri), partaje, succesiuni.

II. *Registre comerciale*: carnete-memorial (venituri, bilanțuri, distribuirea profitului între asociați), copierul corespondenței cu Jv. B. Gruev; în SANIC Mss: manuscrisul 824 al Casei Comerciale „Evloghie și Hristo Gheorghiev”, precedat de un repertoriu alfabetic de persoane, conține conturile de debit-credit ale lui Constantin Dicu (București), Theodor D. Tapangi (București), Anastasie Ziapas (București), Nicolaș C. Triandafilu (București), Dimitrie Athanasiu (București), „Evdatie și Constantin Altânovici” (Galați), Marcu Mihalopol (Brăila), Constantin Stancioglu (Șiștov) ș.a., pe anii 1841–1842.

III. *Corespondență oficială* cu instituții (consulatele grec și rus, cancelaria secretarului de stat imperial rus din Petersburg, administrații de percepere a taxelor, Societatea de Binefacere, Societatea Financiară a României, Banca Națională Bulgară, Misiunea Imperială Rusă din România, Societatea de Acțiuni „Letea”/1946, comitete) și acte personale (diplome, decorații).

IV. *Corespondență personală*: scrisori de familie.

V. *Manuscrise personale*: maxime și cugetări pe teme morale, poezii.

8. Casa Comercială „Gh. GHEORGHIU și Compania” (1784–1809), Brașov – Rusciuc

(Dumitru Limona: inventarul nr. 1559, 123 u.a, 0,30 m.l.)

Istoricul denumirilor: „Gh. Gheorghiu și Ianache Panu și Compania” (Brașov – Rusciuc); „Gheorghe și Ianache Comp.”.

Protagonist: Gheorghe/Gheorghita Gheorghiu⁴¹ (supranumit „Carcalechi-Brașoveanu”), negustor aromân (comanditar), intenționa să se însoare cu o localnică din Rusciuc și să trăiască drept supus turc, însă s-a răzgândit (în 1806) și s-a reorientat (în 1807, spre bucuria mamei) spre o „compatrioată”, Voica.

Obiectul comerțului: tranzitarea din Brașov și Sibiu, via București, către Rusciuc, a mărfurilor (postavuri, blănuri, găitane, hârtie, funii, ștreanguri, căpestre, saci, pânză, risuri, civit) și de la Rusciuc la Brașov (măslina, ulei, zahăr, bumbac de Serres, stafide, untdelemn, pește); achiziționarea de stafide și piatră acră pentru Brașov, de la Adrianopol și Constantinopol.

Rude: Maria Gheorghe Carcalechi (mama, Brașov), Voica (soția, Brașov); Constandin Gheorghiu (frate, Timișoara – Sibiu), Zaharia Gheorghiu (frate, Brașov), o soră logodită cu Anastase Hagi Mihail (ce pleacă la Serres să-și aducă la Brașov propria soră și lucrurile), Manoli Gheorghiu (Rusciuc), Matei Gheorghiu (Brașov), familia Panu: Stoian Panu (Rusciuc), I Ioan/Ianache Panu și Nicolae Panu Ioan (Brașov).

⁴¹ Documentul cel mai vechi indică originea familiei în persoana lui Gheorghe al lui Hagi Ioan (Hagi Ioan îi avea drept moștenitori și pe Mihai și Radu Roșianu), cumnat al lui Constantin Stoenescu.

Corespondenți, clienți asociați, intermediari: Hagi Tănase Uzun al lui Stan (Rusciuc – Adrianopol), Ianache Panu și Nicolae Panu (Brașov), Zaharia Duma (Brașov), Gheorghe Panaioti Steriu (București), Anastase Hagi Maciu, Ioan Rusi (București), M. și C. Duca (originari din Ianina, stabiliți la Șiștov), Alexe Hagi Ghenu (comisionar/comanditar, Brașov), Ignatie Marin (Rusciuc).

Categorii de documente (în limbile și paleografiile greacă și româno-chirilică):

I. *Corespondență comercială:* scrisori de afaceri (cu tentă personală și inserții de minicronici istorice), acte contabile (facturi pentru mărfuri, mărturii de debite și credite, ordine de plată, taxe vamale).

9. Casa Comercială „Andrei ILIADI și Mihali și Compania” (1805–1825), București (Dumitru Limona: inventarul nr. 1562, 44 u.a., 0,15 m.l.)

Istoricul denumirilor: „Andrei și Mihalache și Comp”, „Andrei Iliadi și Compania”.

Protagonist: Andrei Iliadi (nume paralel: Ilie).

Obiectul comerțului: importurile din Leipzig, Triest și Viena (postavuri, cit englezesc, șifturi, batiste de India, balsamuri).

Rude: Ioniță (frate), Neacșa (mătușă).

Corespondenți, clienți: „Polizachi și Compania” (stolnicul Polizachi), Nicolae Carapanu (Chișinău); *asociați:* serdarul Stamati, din 1812 Mihali/Mihalache, Ioan Dimitrie, Ivanovici.

Categorii de documente (în limba și paleografia greacă):

I. *Corespondență comercială:* *prima nota*, mărturii și conturi de debit-credit și de garantare, conturi de lichidare (bilanțuri), conturi ale partidelor cu mărfuri din prăvălie, conturi ale dobânzilor achitate, chitanțe, acte de asociere (partajarea capitalurilor), conversii monetare, exerciții de limbă (germană-greacă).

10. Casa Comercială „Hagi Ștefan I. MOSCU”⁴² (1801–1858), București

(Dumitru Limona: inventarele nr. 1483–1485, 1512–1515, 22 u.a.)

Protagonist: căminarul Ștefan Ioan Moscu, fiul fostului mare vistier Ioan Hagi Moscu (d. 1830) – familie de aromâni originară din Salonic, venită în Țara Românească în secolul al XVIII-lea.

Obiectul comerțului: activități comerciale și bancare (aprovizionarea armatei austriece, creditarea cămării domnești), arendarea veniturilor (ocne, vămi), exportul de mărfuri (sare, seu, cervișuri, lână, piei, cereale) și monede (Constantinopol, Viena, Triest, Marsilia, Londra, Livorno, Boston).

Corespondenți, asociați, intermediari, clienți: baronii Ștefan Meitani și Hristofor Sachelarie (București), „Hagi Constantin Pop” (Sibiu – Viena), Casa Comercială „Frații Ioan și Neacșu Panu” (București), P. Papazoglu (Iași), „Vlastu și Compania” (Viena), „Rodocanachi și Compania” (Marsilia), „Mavrocordat și Compania” (Constantinopol), „Dimitrie Chirgușu și Compania” (Constantinopol), C.D. Stamu (Odessa), Trandafir Ciomagă (Moscova), baronul Simon Gh. Sina (Viena), domnitorul Ioan Caragea și domnița Ralu (Pisa).

Categorii de documente (în limbile și paleografiile greacă și italiană):

I. *Registre comerciale:* copii de scrisori și registre contabile, în SANIC Mss – manuscrisele 811–812, 814–817, 826–835–835bis–837, 1666–1667, 1916 ale Casei Comerciale „Hagi Ștefan G. Moscu” din București (1801–1858).

11. Casa Comercială „Costa NANNI și Frații” (1800–1842), Craiova

(Loredana Dascăl, în curs de inventariere: 372 u.a., 4 m.l.)

Istoricul denumirilor: „Casa Fraților Nani”, „Casa Frații Nanni”, „Casa Nanni”, „Casa Nan(ḡ)”, „Casa Nani și Frații”, „Casa Nanu Consta și Frăția”, „Casa Răposaiților Frați Nanni” (*post mortem*).

Protagoniști: «Comisia numită prin înaltă poruncă pentru „Casa Răposaiților Frați Nanni”» (București), Nicolae Athanasiu Guma (epitropul casei, nepotul lui Hagi Ianuș, Cățelești – București), Nicolae «Consta Petru»/Nanni și „Polihronie”⁴³ Consta «Petru» «Nani» și Frăția/Frații” (Sibiu – Craiova

⁴² V. LIMONA-MOISUC 1975–1977.

⁴³ Serdar, frate al lui Hagi Ianuș.

– București – Slătioara), Astrinica Consta Petru (Negades), Vasiliki Astrinou Consta Petru (Ioannina – Negades), Dimitrie și Hristodul Caraianopol (epitropul moștenitorilor Nanni, București), „Hagi Ioanuş Consta Petru și Frația” (Negades – Craiova – Sibiu).

Obiectul comerțului: moștenirea și continuarea activităților Casei Comerciale „Hagi Ianuş Consta Petru și Frații”; fondul ilustrează demersurile juridice de recuperare a creanțelor Casei „Nanni” de la diverși debitori.

Correspondenți, asociați, intermediari: Neofit Râmniceanu (episcop), Alexandru Scarlat Ghica (fost mare vornic) și Răducanu Voinescu (fost mare clucer) – membrii Comisiei, Grigori Moshu, Sterie N. Stamu (Ioannina), Ioan St. Stamu; instituții (Consulatul General al Rusiei, Logofeția Dreptății, Înalțul Divan, Secretariatul de Stat).

Categorii de documente (în limbile și paleografiile greacă, română, franceză):

I. *Registre de judecată* (dosare-dele⁴⁴): acțiunile de judecată pentru recuperarea debitelor de la clienți și alte recuperări patrimoniale.

II. *Registre comerciale:* în SANIC Mss – manuscrisele 491, 515–516, 520–521, 1849–1850 ale Casei Comerciale „Polihronie Consta Nanu și Frații” din Craiova (1817–1837), manuscrisul 1680 al Casei Comerciale „Constantin și Nicolae Athanasie Guma” din București (1814–1819).

12. Casa Comercială „Frații Ioan și Neacșu PANU” (1775–1803), Leipzig – București (Dumitru Limona, Natalia Trandafirescu *et alii*: inventarul nr. 1688, 1.027 u.a., 1,45 m.l.)

Istoricul denumirilor: „Ioan Panu⁴⁵”, „Ioan Neacșu Panu”, „Ioan și Neacșu Panu”; „Ioan Panu, negustor grec la Viena”; fuziune (la începutul secolului al XIX-lea): „Ioan/Ianache Panu și Gh. Gheorghiu Compania”.

Protagoniști: Ioan (Ioan Panu Guțu, supranumit „Cuțu Lipsscanul”/„Cuțo-lipsscanul”, București: Hanul „Șerban Vodă” – Leipzig – Brașov – Viena – Sibiu) și Neacșu Panu (supranumit „Lipsscanul”, București: Hanul „Șerban Vodă”) – negustori originari din Macedonia.

Obiectul comerțului: tranzitul cu mărfuri pe piețele din Leipzig, Viena și Breslau (unde expediau: lână, bumbac, brobință, piei de iepure, ceară, și de unde procurau: postav, citarea, pațachină, mahut, agabaniu, stofe de Manchester și Damasc, pluș, mătăsuri, macaturi englezești, medicamente, porțelanuri, ceasornice, cărți, flinte și pistoale, mărunțișuri – beteală, ață, piepteni, batiste, tulpane cu flori, basmale, dantelă, ciucuri aurii, șireturi, foarfeci și lacăte englezești, cărți de joc, viori și corzi de argint, fildeș, oglinzi, parfumuri, rozoluri).

Rude: Anastasie Panu⁴⁶ (Țintea – Iași – Constantinopol) și fratele acestuia, Constantin Panu (Iași), Nicolae Gheorghiu (nepotul celor doi frați Panu, student la Halle sub ocrotirea lui Dimitrie Darvari) și Mihali Gheorghiu⁴⁷ (Serres), Constantin (nepot, cu numele complet Constantin Dimitrie Slătineanu, Slatina – Câmpulung), Gheorghe Iorga (nepotul celor doi frați Panu), Panu Dimitriu Hagi Nicu.

Correspondenți, asociați, comisionari: firme și case comerciale din Leipzig, Viena, Berlin, Hamburg, Nürnberg, Breslau, Freiburg, din țările române și Transilvania – „Teodor Chiriac Ciocan și Compania”, „Teodor D.I. Poshari și Dimitrie I. Poshari” (Viena), „Hagi Petru Luca și Compania” și „Hagi Constantin Pop” (Sibiu), „Ioan Manicati Safranu și Compania” (Sibiu – Brașov), Ioan Cincu (Sibiu) și Teodoran Cincu, Nicu Dimu (Craiova), Stan Jianu (Craiova), Dimitrie Polizu (București), Nanu Nicolae Ziguri (Viena – Sibiu), medicul Dimitrie Nicolae Darvari (Viena), Ioan Stamu (București), Ioan Boghici (Brașov), Toma Villara (Sibiu), Dimitrie C. și Adam C. Vrutu și „Teodor Citiri și Compania” (Viena), Popa Soare, Grigorie, fost patriarh al Constantinopolului (Muntele Athos), generele lui Ioan Hagi Moscu.

⁴⁴ Arhiva acestei case comerciale este una atipică, întrucât în consistența delor intră toate categoriile documentare proprii corespondenței de afaceri.

⁴⁵ „Pană” în documentele românești.

⁴⁶ Probabil înrudit cu familia lui Anastasie Panu (n. 1810, Iași – d. 1867, Viena), fiul lui Panaiotache Panu, aromân din Macedonia, și al Elenei Miclescu (fica paharnicului Manolache Miclescu).

⁴⁷ Nicolae și Mihali erau probabil fii ai lui Constantin Hagi Gheorghiu din Craiova.

Categorii de documente (în limbile și paleografiile greacă, româno-chirilică, germană):

- I. *Corespondență comercială* în parte cu tentă personală: scrisori de afaceri, acte contabile ale afacerilor de comerț și domestice (facturi, contracte, mărturii, chitanțe, polițe, bonuri, bilete, însemnări, conturi, bilanțuri, liste, mostre de țesături, circulare).
- II. *Registre comerciale*: registre de prăvălie, registre de mărfuri cumpărate-vândute (pe partide, pe credit), registre cu conturi de debite și cu persoanele debitoare, ținute de către comisionari în numele Casei „Panu”, registre cu conturi ale partidelor de mărfuri pe clienți individuali, copii de scrisori.
- III. *Acte personale*: pașapoarte de călătorie și de desfacere a mărfurilor, certificat de sănătate (pentru călătoria București – Brașov din 1802), rețete medicale.

13. Casa Comercială „PIHTU-POSHARI” (1800–1805), Craiova

(Dumitru Limona: inventarul nr. 1563, 48 u.a., 0,15 m.l.)

Protagonist: Gheorghe Teodor Pihtu-Poshari (Craiova).

Obiectul comerțului: exportul de mărfuri (lână, piei și blănuri de iepure și capră, ceară, brobință, cârmâz, postav) din Țara Românească la Viena, prin Pesta.

Rude: Arghir T. Pihtu (fratele lui Gh. T. Pihtu, Craiova), moștenitorii răposatului Dimitrie I. Poshari (din Viena, personaj bine conturat în fondul „Casa Comercială «Frații Ioan și Neacșu PANU»”) – reprezentați în țară de epitropul Ioan Nicolide din Pind și de Anastasie D. Poshari (Viena); alte rude la Craiova (nepoți și un frate ai moștenitorilor din Viena, așadar fii și rude ale protagonistului).

Corespondenți, asociați, comisionari: „Hagi Teodor Petrovici și Compania” (Craiova), Panaiot Zuca, Gh. Hagi Costa (Constantinopol), Manuc (Rusciuc).

Categorii de documente (în limba și paleografia greacă):

- I. *Corespondență comercială*: scrisori de afaceri nuanțate personal și cu inserții de minicronici istorice.

14. Casa Comercială „Panaiot SPAHI și Compania” (1803–1835), București

(Dumitru Limona: inventarul nr. 1708, 66 u.a., 0,15 m.l.)

Istoricul denumirilor: „Spahi Panaiot și Compania” (București).

Protagonist: Panaiot Spahi, originar din Kalochori (Salonic); funcții: serdar, zaraf al vistieriei domnești.

Obiectul comerțului: importul și comercializarea vinului (deținea cel puțin o vie la Vârteșcoi și un han la Focșani) și a mărfurilor (*en detail*) de Viena; asocierea prin contract (cu polcovnicul Gheorghe Chircă, cu fiul acestuia, Naum Chircă, și cu ginerele Ioan Toliu) pentru vânzarea de oi, capre și miere.

Rude: Dimitrie Spahi (tată sau frate), Despina Spahi (soție, originară din Hotahova, Epir), Măriuța (fiică).

Corespondenți, asociați: Dimitrie Nicolae Darvari (Viena), Neofit (episcop de Râmnic), Costa Foru, Ioan Boghici, Neofit Duca Agathangel (patriarhul Constantinopolului, 1826–1830), „Frații Ioan și Neacșu Panu” (București), Casa Comercială „Hagi Constantin Pop” (Sibiu – Viena), căminarul Ștefan Ioan Moscu.

Categorii de documente (în limba și paleografia greacă):

- I. *Corespondență comercială*: scrisori de afaceri (cu tentă personală), acte contabile.
- II. *Acte personale*: testamentul lui Panaiot Spahi (Focșani, 15 iunie 1830) și al soției Despina Spahi (Focșani, 15 ianuarie 1830), foaie de zestre a fiicei (1830).

15. Casa Comercială „Ioan St. STAMU” (1714–1876), București

(Dumitru Limona: catalogul LIMONA 1983–1987, 7.813 u.a., 4,15 m.l.)

Protagonisti: membrii familiei Stamu⁴⁸ (București), originare din Meșovo (Epir), pe parcursul a trei generații: Niciu Dimitrie Stamu (supranumit „Puceari”, d. 1793) și fiii Dimitrie și Sterie Nițu/Niciu Stamu; Ioan Stamu (n. 1804, sudit francez, nepotul lui Dimitrie) – în jurul căruia gravitează activitățile și toate rudele –, și fratele său, Vasilache (București).

⁴⁸ V. arborele genealogic al familiei în LIMONA 1983: 11.

Obiectul comerțului: tranzitul de mărfuri și monede (din Egipt și Creta până la Moscova, din Turcia până la Viena, la Marsilia sau în centrele comerciale ale Angliei și Americii), arendarea veniturilor statului (schele, ocne, poște).

Rude: Gh. Gima (București), Chiriac D. Stamu, Dimitrie Șt. Stamu (Constantinopol), Gh.D. Stamu (Odessa), Trandafir Ciomagă (Moscova).

Correspondenți, comisionari, asociați: din Asia Mică, Peninsula Balcanică, țările române, Rusia; exponenți ai caselor comerciale din Anglia, Franța, Italia, Austria și ai celor din ținuturile românești: „Ioan Hagi și Ștefan I. Ștefan Moscu”, Manicati Safranu, frații Gheorghe și Constantin Sachellarie, Ștefan I. Meitani, „Hagi Constantin Pop” (Sibiu), „Hagi Ianuș Consta Petru și Frații” (Craiova), Zisi Carapanu.

Categorii de documente (în limbile și paleografiile greacă, româno-chirilică, italiană, germană, franceză, turcă, rusă, bulgară, engleză, armeană, ebraică, maghiară):

I. **Correspondență comercială:** scrisori de afaceri, acte contabile (conturi de bilanțuri, mărturii, contracte de arendare și de asociere, chitanțe, facturi, contabilitate domestică etc.), cronică istorico-politică și de familie.

II. **Registre comerciale:** conturi de venituri și cheltuieli ale moșiilor, conturi de plăți, conturile vânzărilor în prăvălii, conturi de debite-credite; copii de scrisori.

III. **Acte personale:** pașaport, fotografii.

2. Alte fonduri⁴⁹ ale caselor comerciale

16. Casa Comercială „Costache și Dincă Brăiloiu”: manuscrisul 2118 (1812–1814).

17. Casa comercială „M. și L. Laszlo”: manuscrisul 1879 (1885–1887).

18. Casa comercială a baronului Hristofor Sachellarie (București – Viena): manuscrisul 2290 (1830–1837).

19. Casa comercială a baronului George Sina (București-Viena): manuscrisele 808–817 (1817–1837).

3. Case comerciale neidentificate⁵⁰

20. Manuscrisul 1151 (1836–1837), rezumat în inventarul nr. 292: „Condica de socoteli a unei case comerciale din București” (sunt pomeniți într-o listă de început Constantin Hagi Pop și „Frații Vlasta”).

21. Manuscrisul 2114 (1839–1841), rezumat în inventarul nr. 292: „Condică de socoteli a unei case comerciale, pentru diferite mărfuri”.

22. Manuscrisul 2115 (s.a.), rezumat în inventarul nr. 292: „Registru de socoteli al unei case comerciale” (autori posibili: Danielopol, T. Vasiliadis și V. Capșa).

23. Manuscrisul 2142 (1862–1872), rezumat în inventarul nr. 292: „Registru de socoteli ale unei case comerciale neidentificate”.

24. Manuscrisul 830 (1827–1830) al unei case de comerț din București, rezumat în inventarul nr. 292: „Casa banilor”.

⁴⁹ Fonduri reconstituibile exclusiv din colecția SANIC Mss.

⁵⁰ În SANIC Mss.

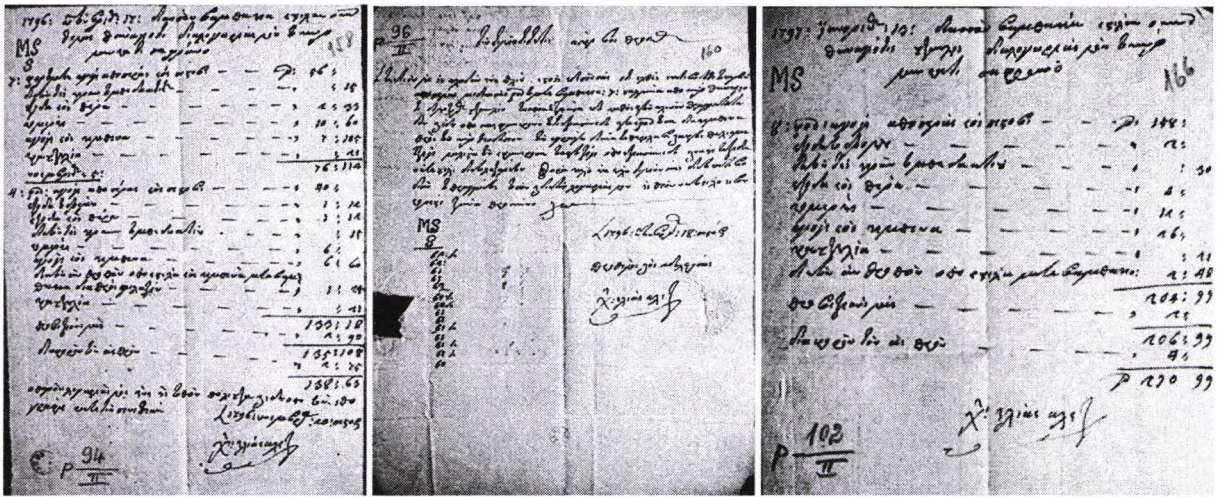
ANEXA 2: Mărci și semnături ale unor firme (CNGS și SANIC ACC)

Marca lui Constantin Hagi Pop (CNGS II/87, II/89, II/93, II/95, II/99, II/101)

Item	Price	Total
1796: dăruire...	12: 25	
1797: dăruire...	6: 90	
1798: dăruire...	18: 90	
1799: dăruire...	25	
1800: dăruire...	11	
1801: dăruire...	292: 06	
1802: dăruire...	13: 90	
1803: dăruire...	60	
1804: dăruire...	296: 66	
1805: dăruire...	5	
1806: dăruire...	261: 66	
1807: dăruire...	37: 60	
1808: dăruire...	299: 06	

Item	Price	Total
1796: dăruire...	12: 25	
1797: dăruire...	6: 90	
1798: dăruire...	18: 90	
1799: dăruire...	25	
1800: dăruire...	11	
1801: dăruire...	292: 06	
1802: dăruire...	13: 90	
1803: dăruire...	60	
1804: dăruire...	296: 66	
1805: dăruire...	5	
1806: dăruire...	261: 66	
1807: dăruire...	37: 60	
1808: dăruire...	299: 06	

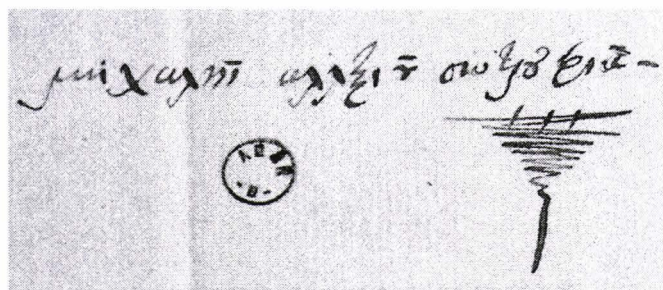
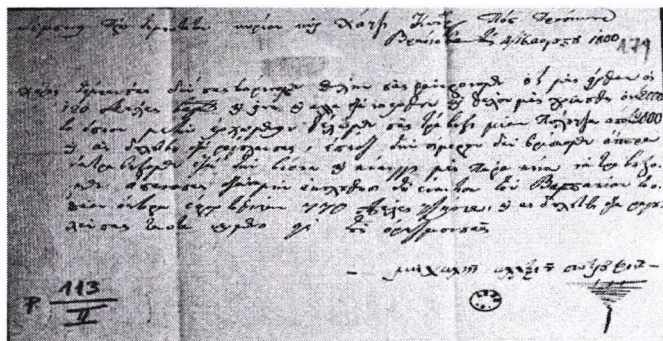
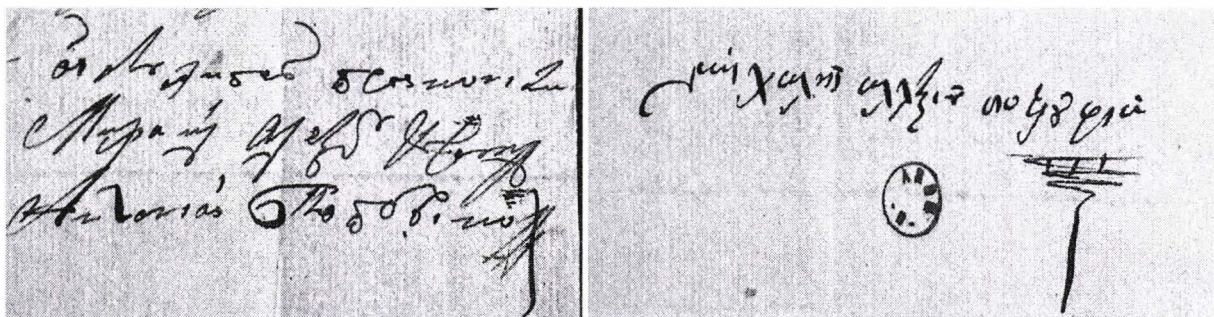
Marca firmei „Manicati Safranu și Fiii” (CNGS II/94, II/96, II/97, II/102)

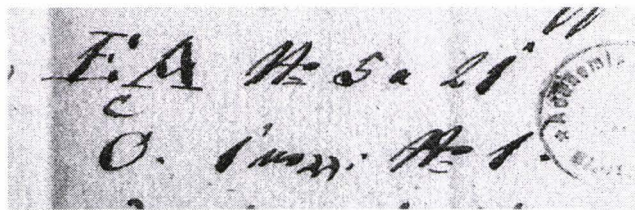
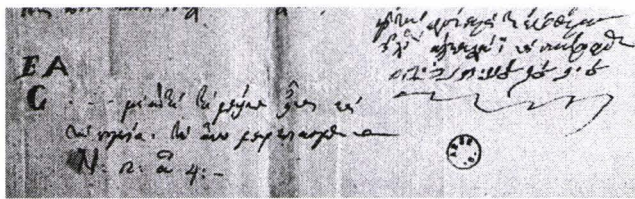
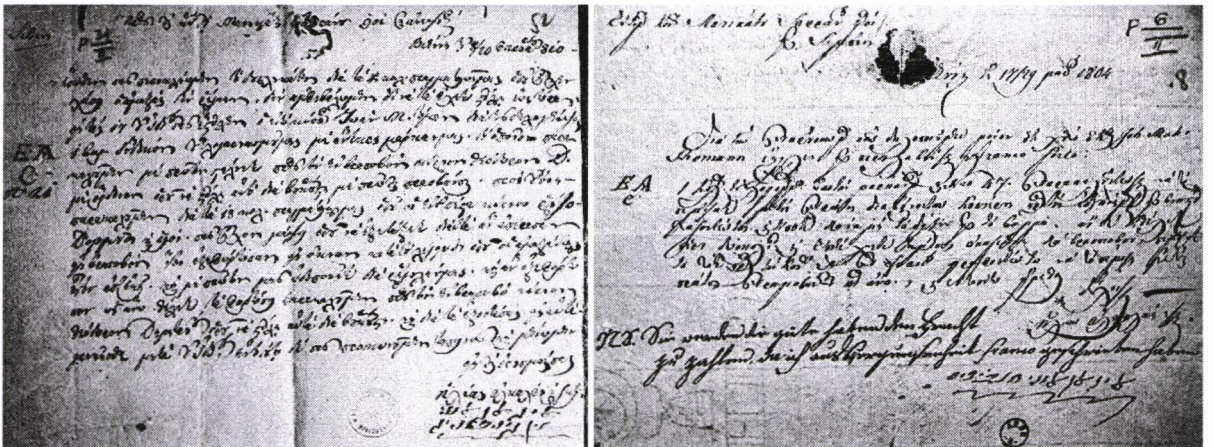
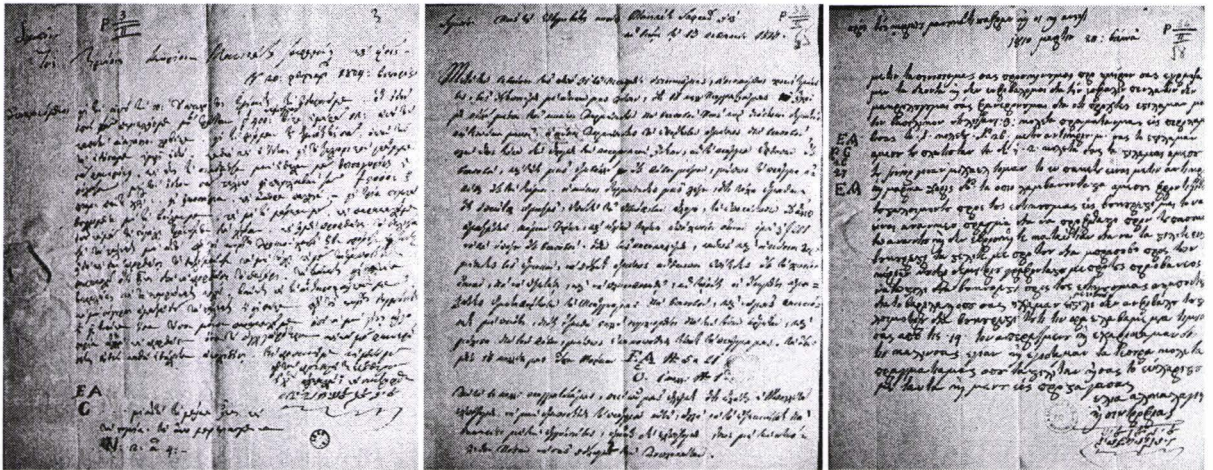
Al finior
 Manicati Safranu,
 et filioru
 a Hermanfist

MS 8
 Αγοράς...
 Ημερομηνία...
 Ημερομηνία...
 Ημερομηνία...

Marca și semnăturile firmei „Mihali Alexiu și Compania” (cu care semnează și Petru Alexiu, CNGS II/209, II/224, II/113)

Marca și semnătura firmei „Elias Alcalay și Compania” (CNGS II/3, II/32, II/6, II/31, II/34)

Marca și semnătura firmei „Drakos Hagi Alexandri și Compania” (CNGS II/69, II/70)

Handwritten text in Romanian, dated 1803. The text is dense and written in a cursive script. A large, stylized logo is visible on the left side of the page, featuring a triangle with a cross and other symbols inside.

Handwritten text in Romanian, dated 1804. The text is dense and written in a cursive script. A large, stylized logo is visible on the left side of the page, featuring a triangle with a cross and other symbols inside.

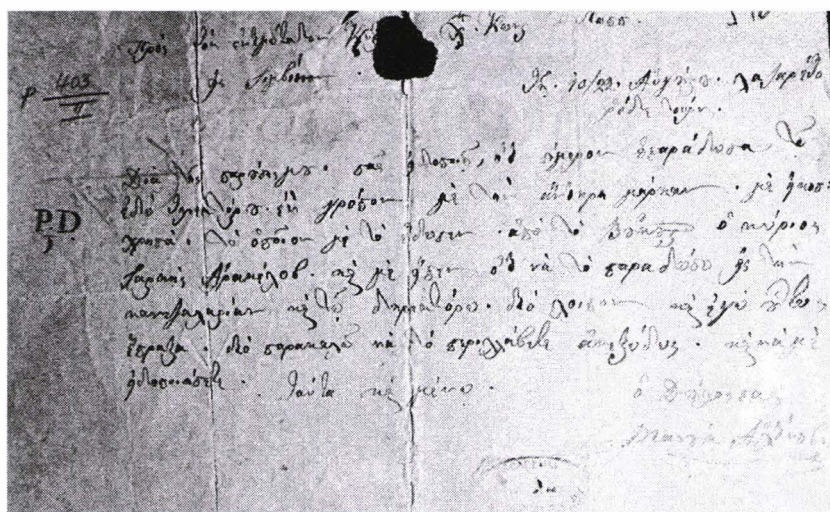
Close-up of the logo from the first document, showing a triangle with a cross and other symbols inside. Below the logo, the numbers "68" and "69" are written.

Close-up of the signature from the first document, showing the name "Drakos Hagi Alexandri și Compania" written in cursive.

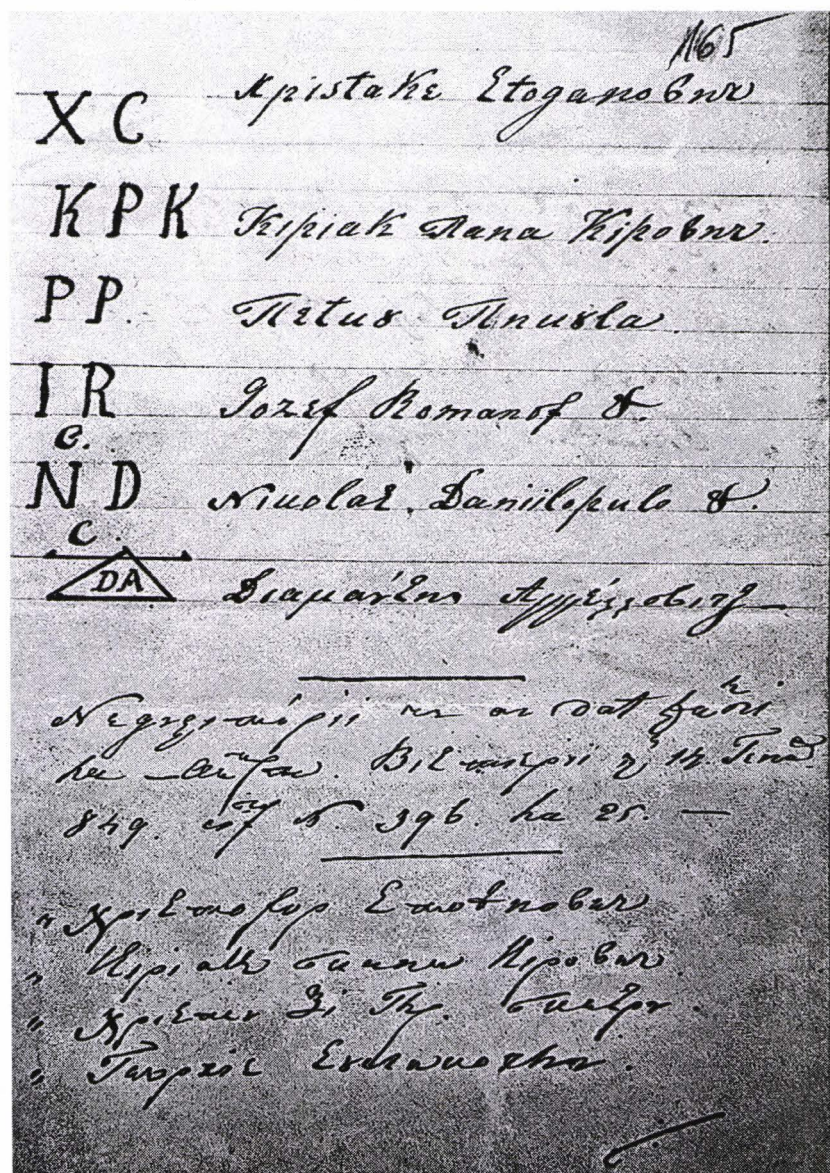
Close-up of the signature from the second document, showing the name "Drakos Hagi Alexandri și Compania" written in cursive.

Close-up of the logo from the second document, showing a triangle with a cross and other symbols inside. Below the logo, the number "65" is written.

Marcă semnalată de Manuc Altânovici în corespondența cu Hagi Constantin Pop (aplicată pe un grop cu galbeni expediat, CNGS II/403)

Listă cu mărci și cu numele deținătorilor lor (SANIC ACC „Califarov” I/97)

ARHIVOLOGY OF THE MEDIEVAL EUROBALCANIC TRADING
HOUSES – GREEK PARADIGM (17TH–19TH CENTURIES)
(Abstract)

Inadequate archival treatment applied to the fonds of trading houses attested throughout the medieval and early modern Romanian space – not by chance, the only compact commercial archives preserved are those belonging exclusively to “Greek” (*videlicet* Aromanian) economic entities – places in an obscurity area details and contexts relevant for the transit trade in Euro-Balkan expanse. Methodological aspects become more strident if the disinterest (emerging from preconception of accounting writings’ aridity), and especially the degree of incomprehensivity (induced by palaeographic difficulties, also by the *Romeika* linguistic variant) are added – these being the reasons why Romanian medieval studies do not approach the problematics of the “Greek” trading houses’ archival categories in a congealed manner.

In consequence, intending to properly compensate for some important archivists’ and historiography’s malpractice and gaps, my research undertakes the endeavor of archival-palaeographic redress. My perspective has been coordinated by a series of antithesis (between antroponyms – chrematonyms, personal – commercial archives, individuals – entities, private property – public domain), and, also, by the medieval normative system which, being interested in creating, keeping updated and preserving business documents and registers, has generated such archives.

My paper expounds synthetic linguistic considerations on the primary tool able to facilitate the access to the meanings of these “Greek” fonds, namely the language of documents. My overall optics upon all the trading houses fonds was based on empirical and theoretical perceptions of archival processing methodologies; the medieval juridical filter that I have acquired recoded the problematics of appropriately naming economic entities and, correlated to this issue, the problematics of appropriately naming and exploring trading houses’ archives. I also pinpointed the essential clues for recognizing the archival typologies (construction both of firms’ names and professional associations’ types, functionality of trade marks), proven as significant in the field. My analysis comprises complete descriptions of thematic, typological and formal structures incorporated into commercial archival contents, according to their traditional usage or juridical regime. In order to emphasize and, in the same time, to serve as evidence, the two annexes present in a recomposing and illustratively rubricated manner the trade houses’ fonds stored by the Central Historical Service of National Archives, on the one hand, and some visual samples of prominent merchant associations marks and signatures, on the other.